

Studentski dom „Evropa” – Európa Kollégium Egyetemista Központ, Újvidék

VÁLSÁGBAN A DEMOKRÁCIA

***A magyar sajtó első reakciói az 1928-as jugoszláviai parlamenti
merényletre***

Történelem műhely

Jelige: dbt003

2022. 09. 28.

Tartalomjegyzék

1. PROLÓGUS	2
2. AZ ELOLVASOTT ÚJSÁGOKRÓL.....	4
3. TÖRTÉNELMI HÁTTÉR.....	8
3.1 A jugoszláv belpolitika és a horvát-serb ellentét genézise	8
3.2 A jugoszláv-magyar kapcsolatok.....	15
4. AZ ESEMÉNYRŐL BESZÁMOLÓ CIKKEK ELEMZÉSE ÉS BEMUTATÁSA.....	17
4.1 Népszava.....	19
4.2 Pesti Hírlap	20
4.3 Pesti Napló.....	24
4.4 Az Est.....	27
4.5 Keleti Újság	29
4.6 Brassói Lapok	32
4.7 Prágai Magyar Hírlap.....	32
4.8 Konklúziók.....	34
5. FELHASZNÁLT IRODALOM	35
5.1 Felhasznált internetes források és irodalmak.....	36
5.2 Az elemzett történelmi források	36

1. PROLÓGUS

A két világháború közötti időszak talán a XX. század egyik legérdekesebb időszaka, amit gyakran a válságok korának neveznek¹, bár én személyesen szeretem használni a változások kora elnevezést is, hiszen az első világháború lezárásaával rengeteg dolog megváltozik. Nem csupán egy új világrend alakul ki, de megváltoznak a diplomácia szabályai is, gazdasági, ipari és technológiai forradalom megy végbe; a világ országai olyan kihívásokkal állnak szemben, amelyekhez hasonlóval még nem találkoztak és az egészet katalizálja a gazdasági válság, amely kiterjed majd az egész világra és a legyőzhetetlen kapitalizmus olyan krízisbe kerül, ami létét is veszélyeztetni látszik. Ez a rengeteg változás mind rövid idő alatt történik meg, és a különböző államok különböző módon kerestek rá válaszokat miközben saját, testreszabott válságaikat is meg kellett oldaniuk.

Az SZHSZ Királyság is válságban van. Amióta 1918-ban megalakult számos alkalommal vitáztak arról, hogy milyen formában kellene léteznie, ha egyáltalán léteznie kell neki. A királyság különböző nemzeteinek kapcsolata 1921-ben, a *Vid-napi alkotmány* meghozása során és után, került először komoly válságba. Ez egy olyan krízisnek bizonyult, amelyet a második világháborúig nem sikerült megoldani. Az SZHSZ Királyság 1918-ban még alkotmányos monarchia volt, amely rendelkezett működő demokratikus intézményekkel, azonban 1921 után ez a demokrácia válságba került, és olyan mélyre süllyedt, amelyből úgy fest nem tudott felemelkedni. 1928-ban a demokrácia haláltusáját lövések kísérték a jugoszláv parlamentben, a lövéseket pedig a demokrácia felfüggesztése követte, majd pedig az *Oktrojált alkotmánnyal* a demokrácia megszűnt és a helyébe a királyi diktatúra lépett.

2020-ban dr Biljana Šimunovic-Bešlin tanárnő azzal a feladattal bízott meg, hogy vizsgáljam meg a magyar sajtót az 1928-as parlamenti merénylettel kapcsolatban és írjak róla egy szemináriumi munkát. Hála a technológia vívmányainak lehetőségem volt arra, hogy a történelmi Magyarország valamennyi elszakított területén működő sajtójának szerintem legrelevánsabb lapjait olvashassam digitalizált változatban. Munkámban megvizsgáltam Magyarország, Románia és Csehszlovákia egy-egy jelentős lapját, és

¹ Berend T. Iván, *Válságos évtizedek*

tulajdonképpen a mostani munkám ennek a 2020-as munkámnak a kibővített változata. A szemfülesebbek észrevehették, hogy Jugoszlávia hiányzik a névsorból. Sajnos a jugoszláviai magyar lapok ebből az időszakból még nem lettek digitalizálva és a covid 19 járvány miatt nem volt lehetőségem az archívumokban kutatni, majd személyes elfoglaltságaim újra gátat szabdtak ennek a vállalkozásomnak, így a munkának az egyik és legsúlyosabb hiányossága, hogy pont a hozzám legközelebb álló sajtó elemzése hiányzik belőle. A munkát tovább korlátozni kényszerültem az említett újságok első reakcióira, tehát az első cikkekre, amelyek a témával kapcsolatban megjelentek. Fő célom a munkával ezeknek a történelmi forrásoknak a feldolgozása és elemzése volt.

Munka több részből áll, annak érdekében, hogy az olvasó a munkát elolvasva egy teljes képet kaphasson a kutatásom tárgyáról és a munka folyamatáról. Egy teljes részt szentelek annak, hogy bemutassam a lapokat, amelyeket tanulmányoztam: rövid történetüket, a legfontosabb tudnivalókat róla, és hogy a vizsgált időszakban milyen körülmények mellett működtek ezek a lapok. Személy szerint szeretem, ha a szerzők a kutatások tárgyát el tudják helyezni a történelmi kontextusban így erre én is törekszem. Ez a célja annak a résznek, ahol röviden és meglehetősen általánosan bemutatom az SZHSZ Királyság (avagy Jugoszlávia) bel- és külpolitikáját. A külpolitikánál elengedhetetlennek tartottam Magyarország és Jugoszlávia kapcsolatának tárgyalását, hisz az kihatással lehetett az újságok szerkesztőire és a cikkek íróira. A harmadik részben következik maguk a cikkek elemzése és bemutatása, illetve összehasonlítása.

A munkámhoz az *Arcanum Digitális Tudománytárban* és a *Hungaricana közgyűjteményi portálon* digitalizált dokumentumokat használtam. A lapok kiválasztásához az ezeken az oldalakon megtalálható információkat illetve Médiatudományi Intézet által kiadott és a források között megjelölt köteteket használtam fel. A horvát-szerb kapcsolatok leírására Branko Petranović *Istorija Jugoslavije 1918-1988* (Jugoszlávia történelme 1918-1988), illetve Bogdan Krizman *Hrvatska u prvom svetkom ratu* (Horvátország az első világháborúban) c. könyveit használtam a legnagyobb mértékben. A külpolitikáról szóló résznél a legnagyobb hasznát dr Vuk Vinaver fantasztikus könyvének vettem, amely a *Jugoslavija i Mađarska 1918-1933* (Jugoszlávia és Magyarország 1918-1933) címet viseli.

2. AZ ELOLVASOTT ÚJSÁGOKRÓL

Az újságok, amelyeket tanulmányoztam: a “*Népszava*”, a “*Pesti Hírlap*”, “*Az Est*” és a “*Pesti Napló*” Magyarországról, a “*Keleti Újság*” és a “*Brassói Lapok*” Romániából és a “*Prágai Magyar Hírlap*” Csehszlovákiából.

Magyarország esetében volt a legnehezebb a választás, hiszen Magyarországon rengeteg újság volt ebben az időben, amelyek igen nagy példányszámban fogytak és amelyek közül számos még ma is létezik. A választásom végülis a *Népszavára*, a *Pesti Hírlapra*, *Az Estre* és a *Pesti Naplóra* esett.

A *Népszava* egy illusztris helyet foglal el a magyar köztudatban. Egy szociáldemokrata beállítottságú újságról van szó, amely hosszú története alatt legtöbbször ellenzéki újságnak számított, és annak ellenére, hogy számos alkalommal meghurcolták a lapot egészen napjainkig fennmaradt. A lap gyökerei egészen az 1848-as forradalomig nyúlnak vissza, amikor is megjelenik a munkásság fogalma a magyar köztudatban és az 1871-ben induló lap ennek a munkásságnak az igényeit szeretne volna kielégíteni. 1905-től napilapként jelentkezett, míg előtte hetilap volt. Bár ma erénynek számít az objektivitás, akkoriban és egészen 1945-ig az újság büszkén vallotta, hogy ő a mindenkori szociáldemokrata politika és a Magyarországi Szociáldemokrata Párt legfőbb szócsöve. A lap működését sem a Monarchiában (1916-1917 között rendszeresen cenzúrázták), sem a Horthy-korszak alatt nem nézték jó szemmel (1919-ben a hortisták szétverték a szerkesztőségét, 1920-ban meggyilkolták Somogyi Béla főszerkesztőt, 1921-ben betiltották), így pont az általunk vizsgált események előtt, 1924-1928 februárjáig a laptól elvették a kalpotrázs jogát és 1925. és 1927. között összesen 347 sajtópert folytattak ellene. Így a kalpotrázs jog visszaszerzése után közvetlenül vizsgáljuk majd az újságot, amely töretlenül ellenzéki maradt és ellenállt a Horthy-rendszer cenzúráinak. A lap 2017-ig igen relevánsnak számított a politikai témák terén.

A *Pesti Napló* az egyik legjelentősebb napilap a magyar sajtótörténetben, amely kezdeteit szintén az 1848-as forradalomhoz kötheti. 1850-ben jelenik meg elős száma és fennállása során a tulajdonosok váltakozása ellenére is megmaradt mindig liberális polgári politikai napilapnak. Történelmi jelentősége abban is megmutatkozik, hogy hasábjain jelent meg Deák Ferenc “Húsvéti cikke”, illetve jelentős szerepe volt a dualista állam megvalósulásában, hiszen hasábjain támogatta annak létrejöttét. A *Pesti Naplóhoz* köthető még számos médiatörténeti esemény, mint például az első újságírósztrájk (1911). A tanácsköztársaság idején betiltották, majd 1919-ben újra nyomni kezdték, ám számai

üresen jelentek meg, mivel a cikkeit cenzúrázták. Ennek ellenére független és liberális újságként tovább tudott működni a Horthy-korszakban, bár a lapra jellemző és a benne megjelenő karakán és vakmerő cikkek miatt várható volt beszüntetése. Az újságot végül 1939-ben végleg (és nem legális eszközök által) beszüntették és soha többet nem indult újra. Magyarországon a *Pesti Napló* az egyik első számú politikai lap volt egész története során

A *Pesti Hírlap* “politikailag független, méltányos és kritikus” áll szlogenként ma az újság weboldalán². Pedig a *Pesti Hírlap* kezdetben éppen arról volt híres, hogy az egyedüli magyarországi újság volt, amelyben nem a szerkesztőség, hanem a tulajdonos (Légrády Károly) szabta meg a lap szellemiségét. A *Pesti Hírlap*, amely 1878-1879-ben indult el, egy forradalmi újságnak számított Magyarországon abban a tekintetben, hogy az első tömegújság volt, amely új formátummal és szerkesztési módszereivel mind az a célt szolgálta, hogy számait a lehető legolcsóbban, legkényelmesebben és a legnagyobb számban juttassa el olvasóihoz. Függetlensége abban rejlett, hogy képes volt önmagát bevételeiből fentartani, ami köszönhető volt az apróhirdetéseknek, amit Magyarországon először a *Pesti Hírlap* alkalmazott. Kezdetben távol maradt a politikától, hogy ilyen alapon ne veszítsen olvasókat, azonban újságírói Európa minden nagyobb városára kiterjedt hálózatot alkottak és kiváló képességű munkatársai voltak³. 1902-ben nagy újítás volt a sakk rovat bevezetése, amelyet Maróczy Géza nemzetközi sakknagymester vezetett. Az első világháború alatt a lap elkezdett politizálni és hazafias lap lett. A háború alatt néha 500.000 napi példányszám is elfogyott is ezzel *Az Est* után a második legolvasottabb újság volt. A Tanácsköztársaság idején szünetelt, majd Horthy pártjára állt és minden irredecenta vélemény, legyen az bármely kicsi, helyet kapott az újságban, sőt idegen nyelvű propaganda anyagot külföldre is nyomtattak. Teljességgel revizionista lappá vált. Ennek ellenére a lap releváns maradt, hiszen továbbra is kiváló újságírók (amelyek az ország újságírói között a legjobb fizetést kapták) és minőséges cikkek jelentek meg benne. 1944. decemberében jelent meg az ilyen jellegű *Pesti Hírlap* utolsó száma.

Az Est az akkori magyar sajtóélet egyik legnagyobb vállalkozása volt. Tulajdonosa és főszerkesztője, Miklós Andor előzőleg a *Pesti Napló* közgazdasági rovatvezetőjeként működött, de 1910-ben a laptulajdonos, Surányi József elbocsátotta. Ekkor saját újságot

² <https://pestihirlap.hu/> -(2021.04.18.)

³ 1878-1944 között olyan nevek publikáltak az újságban, mint Mikszáth Kálmán, Tóth Béla, Molnár Ferenc, Herczeg Ferenc, Heltai Jenő, Jókai Mór, Kosztolányi Dezső, Rákosi Jenő, Kosáryné Réz Lola, Hegedűs Lóránt, Nagy Lajos, Zelk Zoltán, Márai Sándor

indított, megteremtve ezzel a következő 20–25 év legsikeresebb napilapját. Az újság délben vagy kora délután jelent meg és még aznap ott volt a vidéki városokban is. Az *Est* igazi bulvárlap volt. Ez nem csak az utcán, körutakon való árusítást, hanem elsősorban a régi újságsablonok kerülését, új stílus meghonosítását jelentette. Lapja ötletekben, tartalomban, nyomdai kiállításban egész sor újítást vitt a napisajtóba. Hangja merész volt, felfogása haladó szellemű, de független a politikai pártoktól. Sikeresen igyekezett a szélesebb olvasóközönség igényének megfelelni és maga is alakítani azt. A rövid, egyhasábos Az Est-vezércikkek az olvasók nagy tömegeinek nézeteire voltak jelentős hatással. A lap egyik fő erőssége a megbízható hírszolgálat volt. Kiterjedt tudósítói hálózatot, jó képességű újságírókat, rámenős riportereket foglalkoztatott. Az aktualitások, a szenzációként tálalt leleplező írások, bűnügyek, a gazdasági és tőzsdei hírek mellett a kor jeles írói⁴ színesítették a lapot. Miklós Andor kitűnő szakemberekkel vette körül magát. Az *Est* rendkívül sikeres vállalkozásnak bizonyult, a lap példányszáma folyamatosan emelkedett. Az első világháború alatt a külföldi sajtó Az *Estet* idézte a leggyakrabban, a háború idején a lap elérte a félmillió példányszámot. A Tanácsköztársaság idején a többi polgári újsággal együtt betiltották, majd a bukás után újraindult. Ekkor szélsőjobboldali hadjárat kezdődött ellene, mert a lapot a forradalom egyik előkészítőjének tartották. A szerkesztőség a mérséklet politikáját követte és igyekezett simulékonyan alkalmazkodni az idők változásához. A szélsőjobbról jövő támadás az elvek nélküli alkalmazkodás, a köpönyegforgatás jelképévé festették át portréját, ám a lapot sokan vedték védelmükbe, mint Móricz Zsigmond, aki őszintén megfogalmazta annak célját és lényegét: „Miklós soha nem hazudott. Soha nem hallottam tőle, hogy mást kell írni, mint ami az igazság. Csak az adagolásra vigyázott. Szerkesztő volt: a legnagyobb szerkesztő zseni, akit valaha is ismernem adatott.” Miklós Andor végrendeletében színésznő-feleségére hagyta vállalkozásait. 365 ember dolgozott szerkesztőségében, kiadóhivatalában és nyomdájában; terjesztésével 6100 alkalmazott foglalkozott. 1939-ben a vállalatot az állam elvette, és Az *Estet* az év végén megszüntették. A szerkesztőség *Pest* címmel, de teljesen megváltozott tartalommal folytatta a lap kiadását. A *Pest* 1944. decemberében jelent meg utoljára, akkor rendeletileg szüntették meg szinte az összes budapesti lappal együtt.

Romániában a magyar sajtó igazi prosperálásnak indult. Mivel a romániai magyarság teljesen elszakadt Budapeستől és évekig szinte semmilyen magyarországi könyv vagy újság nem érkezett Erdélybe (illetve annak szívébe), így az ottani magyarságnak magának

⁴ Molnár Ferenc, Bródy Sándor, Ambrus Zoltán, Herczeg Ferenc, Heltai Jenő, Móricz Zsigmond

kellett kielégítenie a nagyszámú magyarság igényeit. A magyarság és a magyar kultúra legjelentősebb városai Romániában most Kolozsvár és Temesvár lettek, míg az előtt ezek Arad és Nagyvárad voltak. Bár el kellett telnie pár évnek, mire az új lapok elérték azt a minőséget, amit a magyarországi sajtó tudott produkálni, de nagyon is beszédes, hogy 1919-ben már csak napilapokból 21 létezett és ezek közül a legtekintélyesebbek minden évben elég nagy számban fogytak. Románia három kiemelkedő magyar újsága: az 1880. óta létező *Ellenzék*, az 1918-ban alapított *Keleti Újság* (ez a kettő Kolozsvári újság volt), és szintén a háború után alapított *Brassói Lapok*. Ezek mindhármán országos jellegűek voltak, azonban eléggé cenzúrázottak (cenzúra és a politikai nyomás nem volt olyan magas szinten mint Csehszlovákiában az általunk vizsgált időszakban). A **Brassói Lapok** szenvedte el a legkevesebb cenzúrát, mivel arrafelé lényegesen kevesebb román élt, illetve Bukarest keze sem ért odáig el. Ez volt az oka népszerűségének is. A **Keleti Újság** egy radikális polgári újság volt, amely olykor teret adott a kommunista, szocialista és szociáldemokrata nézeteknek is. Legfőbb irányelve egy realista elv, az irredentizmus ellen, azonban büszke is volt magyarságára. A *Keleti Újság* bár irodalommal és kultúrával inkább foglalkozott, politikai ügyekben megbízható volt, de figyelembe kell venni, hogy 1927-től az Országos Magyar Párt birtokába került, tehát pártlap lett.

Csehszlovákiában ebben az időben szintén sok magyar újság működött, ám ezek működését igyekezett ellehetetleníteni a Beneš féle kisebbség politika és cenzúra. Az egyik forrásom szerint, a magyar sajtó helyzete Csehszlovákiában rosszabb volt, mint Romániában és Jugoszláviában. Bár törvényileg biztosítva volt a sajtószabadság, a Beneš kormány igyekezett nem csak a kisebbségi, de a cseh újságokat is cenzúrázni, sőt nagy számú külföldi lap is a befolyásuk alatt volt (nem szabad elfeledni, hogy ekkor- 1928 körül- már a külföldi propaganda (különösen német propaganda a Szudéta vidéken) igen veszélyeztette a cseh belső stabilitás, így az egyik oka a korlátozásoknak a külföldi befolyás csökkentése). Volt olyan magyar nyelvű újság (mint például a *Szabadság* Kassán) amelyet az állam tartott fent, hogy az ellehetetlenített magyar szellemű lapok helyébe lépjenek, ám ezek nagy része sikertelen volt, mert ezek a lapok nagyon kis példányszámban fogytak. Kivétel volt ez alól *A Reggel* és később a *Magyar Újság*. Kettő olyan magyar szellemiségű újság volt, amely még ezek a körülmények között is igen népszerű tudott maradni, és amelyek közül válogattam: a *Kassai Újság* és a **Prágai Magyar Hírlap** (PMH). A választásomnak ezúttal igen egyszerű okai vannak, mivel egyedül a *Prágai Magyar Hírlap* számainak találtam meg a számomra Újvidékről is elérhető digitalizált változatát, de egyébként is a PMH politikai, még a *Kassai Újság*

inkább bűlvár lap volt. Az 1922-ben idnuló *Prágai Magyar Hírlap* a szövetkezett ellenzéki magyar pártok lapja volt. A kormány megpróbálta mindenféle módszerekkel ellehetetleníteni, támogatta veleszemből a már említett *A Reggelt*, majd a szintén kormánypárti *Magyar Újságot*. 1927-ben cenzúra áldozata lett (elkobozták egy teljes számát), majd 1933-ban és 1934-ben is rövid időre betiltották. A PMH objektívan nézve (persze figyelem előtt tartva, hogy egy magyar politikai lap) egy politikai témákban megbízható lap volt. Politikai témák mellett nagy jelentősége van a magyar kultúra (főleg irodalom) ápolásában.

3. TÖRTÉNELMI HÁTTÉR

3.1 A jugoszláv belpolitika és a horvát-szerb ellentét genézise

Általában úgy fogalmazza meg a legtöbb kutató arra a kérdésre a választ, hogy mi vezetett 1928-ban ahhoz, hogy Belgrádban a jugoszláv parlamentben lövöldözésre kerüljön sor, hogy a horvát-szerb ellentétek. Ugyanakkor akadnak olyanok is, akik kétlik, hogy ez az ellentét valóban létezik és inkább egy politikai termékről beszélhetünk. Azonban igen nehéz megfogalmazni, és a régióban élő történészek mind másképpen látják, hogy ennek az ellentétnek mi az oka. Egyszerű nemzetiségi kérdés? Talán gazdasági kérdés? A válasz az osztályharcban keresendő? Vagy az imperailizmusban? Nehéz megmondani és talán lehetetlenség eldönteni.

A legfontosabb kérdés az lenne, hogy hogyan is jutunk el, illetve kinek az akarata volt az, hogy Jugoszlávia egyáltalán létezzen? Nem szabad elfelejteni, hogy Jugoszlávia a XX. század terméke, egy olyan ország, aminek nem volt történelmi előzménye, így legitimitását nem kereshette a történelemben- mondhatnám- hogy létezésére a legitimitációt meg kellett teremtenie, amit úgy érhetett el, ha kiharcolja, hogy nemzetközileg elismerjék. Ehhez azonban hosszú út vezetett és egyáltalán nem volt egyértelmű a világ számára, hogy Jugoszláviának léteznie kellene.

Talán természetesnek tűnhet, hogy a nemzetek tavaszának idején, egy szintén viharos XIX. században egyre több délszláv értelmiségi ismerte fel, hogy a Balkánon élő szláv népek nagyon hasonlóak és összeköti őket a közös nyelv, amelynek segítségével tökéletesen értik egymást. Egyre populárisabb lett egy nép gondolata, amely azonos gyökerekkel rendelkezik és csupán a történelem viharában ágazott szét. A délszláv

értelmiséget, ahogy más nemzeteket is, megihlette a német és az olasz nép egyesülését megcélzó forradalmak szele, a polgári társadalom szülte magyar nemzet megjelenése, és a szlávok is egy nemzetállamról kezdtek álmodozni. Egyesek megelégedtek volna egy kezdetben Illíriának nevezett álmossal, ami függetlenül vagy az Osztrák Birodalmon belül létezett volna. Ennek az ábrándnak teremtettek precedenst, hiszen Napóleon létrehozta a rövidéletű Illír provinciát (amely Napóleon birodalmában az Olasz Királysághoz tartozott), amelyet sokan elfogadnak Jugoszlávia szabadabban felfogott előzményeként. Napóleon döntéseinek hála megerősödött az illér mozgalom, amely Horvátországban Ljudovit Gaj képviselt, akivel a még a török vazalusi szerepben létező szerb állam is kapcsolatba lépett és hamarosan a szerb oldal megfogalmazta hosszútávú külpolitikai programját (un. *Načertanija*), amely a szerb állam kiterjesztését célozta meg először Törökország, majd Ausztria felé és a szerb kancelláriák termeiben már folyt a diskurzus egy államról, amit „Szerb-szlovén Császárságnak” vagy esetleg „Jugoszláviának” nevezhetnek. Mások a panszlávizmusról álmodoztak. Ezeknek az ábrándoknak a megvalósítására sokáig lehetőség sem volt. A Szerb Fejedelemség függetlenedése a XIX. század elején még nem bizonyult elég erőnek ahhoz, hogy szembe szálljon kezdetben csak az osztrák, majd ’67 után a magyar akarattal is. Maga a délszlávság sem volt egységes a kérdésben. A szerbeknek egyelőre a saját megmaradásuk volt fontos főleg a XIX. század utolsó negyedében, amikor a szerb állam diplomáciai és parlamentáris krízisen ment át, és aminek következményében szinte teljesen kiszolgáltatta magát az Osztrák-Magyar Monarchiának; a horvátok és a szlovénok még csak politikailag ébredező népek voltak, akiknek a léte biztosítva volt egyébként is a multikulturális birodalomban, ám nem voltak elég erősek, hogy döntően szembeszálljanak a magyar és osztrák adminisztrációval.⁵

Arra a kérdésre, hogy mikortól kezdődik az elégedetlenkedés a délszlávok között a birodalomban, azt lehet mondani, hogy a századforduló felé. A Magyar Királyságban élő népek kezdték felismerni, hogy az uralkodó, avagy államalkotó magyar nemzet és rendi társadalom kiszorítja őket és nem adja meg a lehetőséget a szélesebb rétegeknek a prosperitásra, sőt kultúráslisan is kezdi őket elnyomni és érezhető volt a magyar politika magyarosító törekvése is (1868-as magyar-horvát kiegyezés). A magyar nacionalizmus mellett nem lehet megelégedni a német nacionalizmusról sem, amely szintén nem tűrte a szlávokat (szlovéneket és cseheket) a hatalom közelében, és legszívesebben megszabadult vagy elszakadt volna tőlük. A századfordulóra már egyre egységesebben léptek fel a

⁵Димитрије Ђорђевић, 2017, *Историја модерне Србије 1800-1918*, 109-221

birodalom másodrendű szláv népei: szlovének, csehek, szlovákok, ruszinok, szerbek és horvátok. Még rémisztőbb volt a szerb nemzet erősödése és az emancipációra való törekvése. Ez a veszély nem abban fejeződött ki, hogy a szerb állam képes lenne katonailag fenyegetni az Osztrák-Magyar Birodalmat, hanem, hogy egy balkáni Piemontként szolgálna, ami keserű emlék volt az osztrák császár számára, aki még emlékezhetett, hogy miként vesztette el a birodalom itáliai részeit egy szintén gyengébb észak-itáliai állam miatt. A birodalom vezetését az jellemzi ebben az időben, hogy nem hogy nem képes megoldani a nemzetiségi kérdést, hanem hajlamos volt túlértékelni annak veszélyességét. A félelem azonban valós volt, hogy a szerb imperializmus egy nagy európai konfliktus szélére sodorhatja az egyébként is hadrakész hatalmakat. A megoldást sokak szemében egy trialista birodalom jelentette, ahol a délszlávok egy külön királyságot vagy provinciát kapnak és úgy fognak működni a birodalmon belül mint a Magyar Királyság, azonban ennek érdekében meg kellett volna egyezni a magyar kormánnyal, amely erről hallani sem akart.⁶

Dimitrije Đorđević úgy véli, hogy az első konfliktus a horvátok, szerbek és muzulmánok között 1878-ben kezdődött, amikor a császárság megszállta Bosznia-Hercegovinát.⁷ Ez konfliktus etnikai és vallási jellegű volt, amelyet a központi hatalom szándékosan szított tovább. Tuljdnoképpen Bosznia és Hercegovina hovatartozása vált vitássá, amelyet mindhárom csoport magának követel bizonyos történelmi precedensek alapján is. A jugoszláv kérdésben kulcsfontosságú volt, hogy Bosznia és Hercegovina kihez tartozik, mert nagy eséllyel annak a nemzetnek a modelje valósul meg a délszlávok egyesítésében, akihez tartozni fog ez a terület. A kormányzat az „oszd meg és urakoldj” elv alapján mindig egy csoportot támogatott: Boszniában a horvátokat, Horvátországban a szerbeket, miközben a Khuen-Héderváry Károly (a Horvát Királyságban) és Kállay Benjámin (Boszniában) fémjelezte adminisztrációk vaskézrel irányították a területeket és biztosították az asszimilációs folyamatokat, miközben mindezt Szerbia teljesen kiszolgáltatottan nézte végig az osztrákokkal kötött gazdasági és politikai egyezményei miatt. A kilencvenes években a Monarchia úgy érezhette, hogy sikerült megoldania a jugoszláv kérdést.⁸

A trialista államnak a Monarchián belül legfőbb támogatója Ferenc Ferdinánd volt, akiről (főleg a szlávok) úgy tartották, hogy trónralépése esetén megvalósítja ezt a tervet és

⁶ Taylor, 1948, *The Habsburg Monarchy 1809-1918*, 185-270

⁷ Ђорђевић, Историја модерне Србије, 270-273

⁸ Taylor, 1948, 185-214

talán visszaállítja a politikai egyensúlyt a birodalomban. Ez nagyon felerősítette a horvátok önbizalmát, akik már szinte egységesen tudták támogatni annak az ötletét, hogy létrejöjjön ez a megoldás. A délszláv országrész és a Jugoszlávia koncepciójának támogatottságának jele a Szerb-Horvát Koalíció⁹ megalakulása volt 1905-ben, amelyet Svetozar Pribičević vezetett, aki arról álmodott, hogy egyesíteni tudja majd a délszlávokat. A Horvát Jog Párt (HSP- *Hrvatska stranka prava*) képviselői, vagyis a „frankpártiak” (*frnakovci*), dr Josip Frank vezetésével viszont a függetlenségre törekedtek és csak abban az esetben voltak hajlandók beszélni Jugoszláviáról, ha abban a horvát nemzet dominál. Vagy így vagy úgy, a horvátok számára nem volt kérdés, hogy Horvátország lesz a legerősebb tagja ennek az államnak. Derült égből villámcsapásként érte a horvátokat, mikor a megváltást ígérő Ferenc Ferdinándot éppen egy szerb gyilkolta meg Sarajevóban. Ennek hatására a nagyobb horvát városokban a horvátok a szerbekre támadtak, mivel úgy vélték, hogy minden bizonnyal a szerb imperializmus érdekében akarják megakadályozni, hogy Horvátország nagyobb autonómiát kapjon a birodalomban. A közös állam gondolata azonban továbbra is élt a horvátok többségének szívében.¹⁰

Szerbiában csak egy szép álom maradt sokáig Jugoszlávia gondolata, amelyet a Sarajevó felől jövő pisztolydördölések hangja rémálommá változtatott. A háború kitört, azonban a szerb politika elitje nem mondott le a győzelem esélyéről és a lehető legjobb forgatókönyvre is felkészült. A *nisi deklarációban* meghatározták Szerbia háborús céljait, amelyek kimondták minden délszláv nép egyesítését egy nagy délszláv államban. Ahogy a háború haladt, a birodalomban élő délszlávok felismerték, hogy nem bölcs dolog kimaradni az új állam megalakulásáról szóló tárgyalásokról, így megalakult az Ante Trumbić vezette Jugoszláv választmány (*Jugoslovenski odbor*), amely az első legitimációval rendelkező testülete volt a birodalom délszlávjainak, aki magának követelte a jogot, hogy képviselje saját érdekeit és a sorsukról ne Nikola Pasić döntsön. Ez a testület a tárgyaló asztalnál jelentős sikereket ért el, és kezdett a szerb imperalista politikát képviselő Radikális Pártnak a levesébe köpni azzal, hogy korlátozza vagy megakadályozza az esetleges új államban a szerb dominanciát. 1917-ben a *korfui egyezmény* végül sikerült megegyeznie a két félnek és felvázolták a megalakuló Jugoszlávia terveit, melyet Szerb-Horvát-Szlovén Királyságnak fognak nevezni, ahol a tagállamok megtarthatják

⁹ Horvát-Szerb Koalíció egy friss párt volt, amelyet azok a diákok és szimpatizánsaik alátartottak, akik a Prágai Egyetemen hallgatták a csehszlovák állam megalakulásában jelentős Tomáš G. Masaryket, így Masaryk nem csak a csehszlovák, de a jugoszláv egyesülésre is hatással volt.

¹⁰ A horvát politikáról: Bogdan Krizman, 1989, *Hrvatska u prvom svetskom ratu*

nemzeti jelképeiket, annak érdekében, hogy szerb nemzet ne próbálja meg a horvát és a szlovén nemzet részvételét akadályozni a hatalomgyakorlásban azzal, hogy egyszerűen beolvasztja őket egy új jugoszláv nemzetbe, amelyben a győztes jogán és a lakosság számának alapján is a szerb nemzet fölényben van; viszont az alkotmányos monarchia és a Karađorđević dinasztia elfogadásával mégis elfogadták bizonyos értelemben a szerb nemzet elsőbbségét.

1918 őszén már világos volt, hogy a háborút a központi hatalmak el fogják veszíteni, és végeredményben a horvátok és a szlovénok kénytelenek voltak behívni a szerb hadsereget országukba és kimondani az egyesülést. A „kénytelenek voltak” kifejezést azért használhatjuk, mert a aláírt szerződések ellenére még mindig nem tisztázódott egy csomó kérdés, ami érintette az egyesülést, és bár a délszlávok immáron egységesen támogatták Jugoszlávia megalakulását, egységességet továbbra sem tudtak tanúsítani abban a tekintetben, hogy ez az új állam hogyan kellene kinézzen. Azonban 1918 és 1920 közötti időszak a Balkánon nem a tárgyalások periódusa volt, hanem a tetteké. A horvátok és a szlovének joggal féltek Olaszországtól, amely a *londoni szerződésben* megígért területeket fegyverrel is hajlandó lett volna meghódítani, míg a szlovénok az olaszokon kívül tarthattak az osztrákoktól, akik szintén fegyverrel akarták megtartani maguknak Szlovéniát. Világossá vált, hogy hiába a wilsoni elvek, Párizsban a béketárgyalásokon súlya lesz annak, hogy a bizonyos területek kinek a katonai ellenőrzése alatt található. Ilyen módon nem maradt más választás, mint gyorsan kimondani a jugoszláv egyesülést, amely nem volt könnyű döntés a kétségek között örlődő horvát és szlovén képviselőknek,¹¹ és behívni a szerb hadsereget, amely sikeresen állította meg az ellenség offenzíváját és szállta meg a későbbi Jugoszlávia területét is.

A tárgyalóasztalnál valóban volt jelentősége annak, hogy a szerb katonák tartják ellenőrzésük alatt ezeket a területeket. A szövetségesek, de legfőképpen a britek eleinte nem tartották jó ötletnek bármilyen új állam megalakulását a Balkánon, hiszen úgy vélték, hogy az eddig bevált *status quo* elvét (nem szabad elfelejteni, hogy a háborút 150 év relatív béke előzte meg a kontinensen, amit csak apró konfliktusoknak nevezhető incidensek és lokális háborúk szakítottak meg -aminek ugyebár ez a konfliktus is indult- tehát a *status quo* egy működő modellnek mutatkozott sokak számára)¹² csak akkor lehet fentartani, ha mesterségesen életben tartják az Osztrák-Magyar Monarchiát, úgy ahogy ezt

¹¹S. Krizman, *Hrvatska u prvom svetskom ratu*, 341-361- a tíz fős küldöttségben jelen volt Stjepan Radić, Svetozar Pribićević és Anton Korošec, akikkel később a cikkekben is találkozunk majd

¹²A béke tárgyalások dilemmáiról: Kissinger, *Diplomácia*, 213-262

tették sokáig az Oszmán Birodalommal is. Ez azonban már lehetetlen volt. A kimerült hadviselt államok már nem voltak képesek elnyújtani a konfliktust, hogy megoldást találjanak a jelentkező új problémákra, és úgy tűnt, hogy az utódállamok szövetsége talán képes lesz betölteni azt a hatalmi vákuumot, amely az Osztrák Birodalom után marad. Így a franciák unszolására és a realitásokat elfogadva, hogy a nemzetiségek már kezükbe vették saját sorsukat és a birodalom menthetetlenül felbomlott, a britek is beleegyeztek az új rend létrehozásába és Jugoszláviának azt a szerepet szánták, hogy ellensúlyozza az Olasz Kriáltság balkáni ambícióit.¹³

A háború befejeztével az a forgatókönyv valósult meg- amelytől a horvátok tartottak: a szerb burzsoázia átvette a domináns szerepet: az új kormányban mindössze egy horvát, a külügyminiszter, Ante Trumbić vállalhatott szerepet. A szlovénok nem háborogtak annyit, hiszen rövid történelmük során először érezhették a maguk identitását biztonságban és a feltételek adottak voltak arra, hogy a szlovén nemzet fejlődhessen. Sokan érvelnek is az mellett¹⁴, hogy amennyiben Jugoszlávia nem jött volna létre, Szlovénia és a szlovén nemzet sem létezhetne ma, hiszen akárcsak Jugoszláviának, Szlovéniának sincs történelmi előzménye és abszolút reálisak voltak a szlovén félelmek, hogy egy szomszédos hatalom (Olaszország) bármikor elszakíthatja őket, így érdekében állt a szerbekkel együttműködni. Lényegében a szlovén politika minden alkalommal kiegyezett azzal a féllel, amelyik számára biztosítani tudta a fejlődést (1928-ig általában a szerbekkel) és dominanciára sosem tört Jugoszláviában, hisz erre nem sok esélye volt lakosainak száma alapján. A horvátok viszont egyre távolodni kezdtek a szerbektől. Stjepan Radić Horvát Köztársasági Paraszt Pártja (*Hrvatska republikanska seljačka stranka- HRSS*) nem csak a horvát nacionalizmust pártolókat, de szociális helyzete miatt elégedetlenkedő szegényebb rétegeket is táborába gyűjtötte és Ivo Frank Horvát Jog Pártja sem szűnt meg, ha nem is volt annyira populáris mint HRSS. A horvátok sérelme egyszerű volt: a szerb nemzetnek csak számbeli fölénye és száraföldi hadereje van, míg gazdaságilag elmarad Horvátországtól és Szlovéniától, így követelik, hogy ez a két nemzet, de legalább is Horvátország, kapjon autonómiát, saját parlamentet, úgy, ahogy ez a Monarchiában is volt.

¹³ Ezzel az értelmezéssel lehet persze vitatkozni. Általában erre az időszakra is ráragasztják a realista külpolitika bélyegét, amelynek ugyebár a legfőbb szószólója Kissinger volt. Úgy tapasztaltam, hogy a marxista szerzők is többé kevésbé egyeznek a „kissingeri megközelítéssel” bár szeretik hangsúlyozni a szociális viszonyok, így például a kommunizmus megjelenésének a jelentőségét is. A szociális viszonyokat a munka szerzője is nagyra értékeli, ám ebben a prologusban szánt szándékkal nem tér ki jobban rájuk, mivel nem találja azok említését ezuttal elég indokoltnak

A szerb burzsoázia, aki a legjobban profitált a kialakult helyzetből, persze hallani sem akart erről.

Berend T. Iván szerint a *Vid-napi alkotmány* volt az a pont, ahonnan kétségtelenül számítható a szerb és a horvát nemzet antagonizmusa.¹⁵ Jugoszláviának vitathatatlanul szüksége volt egy új alkotmányra. A minden értelemben homogén Szerbia hirtelen egy multikulturális, többvallású ország lett, ahol, hála az Osztrák-Magyar Monarchia anahronisztikus mardványainak, több pénznem, több és elavult gazdasági és kereskedelmi törvény, valamint többfajta büntetőjog is érvényben volt, emelett biztosítani kellett új szociális reformokat és rendezni kellett a nemzetiségi viszonyokat. Az alkotmányozó nemzetgyűlésben ismét csak a szerb képviselők kerültek többségbe, a nemzetgyűlést dominálta a Demokrata Párt (*Demokratska stranka*) és a Szerb Radikális Párt (*Srpska radikalna stranka*) koalíciója. A különböző pártok nem tudtak megegyezni abban továbbra sem, hogy milyen elvek alapján kellene újra szervezni az országot, viszont a királyságnak sürgetően szüksége volt az új alkotmányra, így az a döntés született, hogy egyszerű többséggel fogadják el az alkotmányt, ami a szerb burzsoá réteg győzelmét hozta volna szoros eredménnyel. Emiatt a többi párt képviselője úgy döntött, hogy nem vesz részt a szavazáson és a képviselők többsége- a szavazatra jogosultak majdnem fele- nem adta le a szavazatát. Az alkotmányt elfogadták, azonban az alkotmánynak a lakosság és a politikai elit legnagyobb része felfüggesztéséig ellenzője volt.

A helyzetnek nem kedvezett a külpolitika sem, ahol Olaszország állandó nyomást gyakorolt Jugoszláviára, aki egyértelműen nem tudta magát megvédeni és rossz viszonyt ápolt szinte minden szomszédjával. 1920-ban aláírták a *rappalói szerződést* Olaszországgal, amely értelmében a béke árát Rijeka (Fiume) függetlenedése és számos dalmáciai város jelentette. A tárgyalásokon Ante Trumbić (a horvát politika egyik legprominensebb alakja) is részt vett, aki lemondott a szerződés aláírása után miniszteri posztjáról. Valójában nem lehet okolni a szerbeket ezért a külpolitikai siekretelenségért. Számos körülmény közre játszott és lényegében a legtöbb volt, amit Jugoszlávia elérhetett, ha valamilyen módon elkerüli a háborút. A horvátok azonban a veszteségeikért a szerbeket okolták, mert azok nem törődnek kellően a horvát érdekekkel, csak a sajátjaikkal és akik szánt szándékkal gyengíteni akarják a horvát nemzetet.

A dolgokat tovább fokozta, hogy az új parlamentáris rendszerben tulajdonképpen a királyi diktatúráig a pártok vagy nem voltak képesek kormányt alakítani, vagy a

¹⁵ Berend, 1987, *Válságos évtizedek*, 277

kormánypártok koalíciói nem működtek, vagy a kormánypárt nem volt képes kormányozni, amelynek következménye minden esetben az volt, hogy a kormány nem töltötte ki mandátumát és kénytelen volt lemondani. Ez a rendkívüli politikai instabilitás azért alakult ki, mert Sándor király háttérbe szorította Pašićot, aki tulajdonképpen összefogta azelőtt a szerb politikai pártokat. Pašić haláláig (1926) a Szerb Radikális Párt még így is az egyetlen pártnak bizonyult, ami kormányt tudott volna alakítani, azonban Pašić halálával a Szerb Radikális Párt is komoly válságba került. Ez mind kedvezett a királyi hatalomnak, azonban az instabilitás nem kedvezett a külpolitikai helyzetnek, így a király érdeke a jelenlegi keretek között ütközött az ország érdekével. A király számára nem maradt más, minthogy a kereteket megváltoztassa.

1928-ban júliusában a parlament a *nettunói egyezmény* miatt vitázott. A *nettunói egyezményt* az abszolút domináló Radić féle, immáron HSS (*Hrvatska seljačka stranka, Horvát Paraszt Párt*) képviselői ismét a szerbek árulásaként értelmezte és emiatt még dűrvább vitákat folytattak a parlamentben. Bár a sértegetés és a fizikai erőszakkal való fenyegetőzés eddig is jelen volt a parlamentben, valódi erőszakig még nem fajultak a dolgok. Ezek a szóváltások és sértegetések vezettek oda, hogy már haláslosan is fenyegették egymást a képviselők és június 20-án (szerdán) Puniša Račić be is váltotta ígéretét és helyszínen agyonlőtte Pavle Radićot, Đuro Basaričekot míg a párt vezetője, Stjepan Radić később, a kórházban halt bele a lövések okozta sérüléseibe. A Radikális Párt elhatárolódott az gyilkosságtól, azonban a horvát képviselők meg voltak győződve, hogy a merénylet előre kitervelt volt. Olyan hangok is voltak, hogy a király bízta meg Račićot, hogy kövesse el a merényletet annak érdekében, hogy könnyedén bevezethesse a királyi diktatúrát. Mindenesetre az esemény valóban kedvezett a királynak, aki hamarosan és szinte ellenzék nélkül függesztette fel a demokratikus intézményeket, majd az alkotmányt és így vált tulajdonképpen Jugoszlávia az első királyi diktatúrává Európában, amely példát más balkáni országok is követtek hamarosan.

3.2 A jugoszláv-magyar kapcsolatok

Az SZHSZ Királyság és a Magyar Királyság kapcsolata a két világháború között igen összetett és változó volt. Jugoszláviának 1918-ban komoly követelései voltak Magyarországgal szemben, amelyek még Pécs városát is magukba foglalták, sőt Pécsét és szénbányáit a szerb katonák sokáig megszállás alatt is tartották. A trianoni békével a szerbek a délszláv irredenta igényeit sikerült nagymértékben, ha nem is teljesen kielégíteniük Magyarországra felé. Onnantól kezdve igyekeztek Magyarországgal jó

viszonyt ápolni, hisz nagyobb veszélyt jelentett rájuk Olaszország, aki igyekezett őket körbeölelni ellenséges országokkal. Magyarország ellen hangolta a délszláv külpolitikát a csehszlovákokkal kötött szövetség, amely a kisantant kezdetét jelölte. Magyarország azonban érezte az SZHSZ Királyság nyitottságát, amely nem lehetett elégedett a kisantant nyújtotta védelemmel, hisz az kizárólag Magyarországtól védte meg, akitől magától nem tartott. Olaszország helyezkedésében azonban kulcskérdés volt Magyarország szerepvállalása, és nagyon is kíváncsi volt, hogyha kitör a háború Olaszországgal, akkor Magyarország neutrális maradjon. Magyarország a másik részről fontosabbnak tartotta, hogy megtörje az egyébként sem túlságosan egységes kisantant szövetségi rendszert, és Jugoszlávia lehetőséget jelenthetett az izolációs gyűrűből való kitörésre. A jó viszony jele az intenzív kereskedelem, amely kereskedelmi kapcsolatra és árucserére mindkét országnak nagy szüksége volt.

1927-ig ez volt tehát a két ország külpolitikai iránya. Jugoszláviának, hogy megakadályozza a háborút Olaszországgal; Magyarországnak, hogy megtörje a kisantantot. A döntés azonban Magyarország kezében volt, hisz neki, Jugoszláviával ellentétben (hála az ügyesen vezetett külpolitikának) volt választása céljának elérésére. A kisantantot vagy Olaszország vagy az SZHSZ Királyság segítségével, de meg kell törje. Olaszország egy stabil állam volt, Mussolini fasiszta államát sokan csodálták Európában, amely állam középhatalom létre valódi nagyhatalomként tudott sikeresen viselkedni és hajlandó volt kockáztatni a kicsit határozatlan egykori szövetséges hatalmakkal szemben, akik nem tudtak határozott álláspontot képviselni. Az SZHSZ Királyság belső instabilitással küzdött, a szétesés szélére került és valószínűleg látszott, hogy az első nagyobb válság komolyan megviselheti a fiatal államot. Magyarország (realista szempontból) a legjobb döntést hozta meg, mikor úgy döntött, hogy Olaszország oldalára áll, azonban ennek az volt az ára, hogy ismét visszakerült a kisantant izolációs gyűrűjébe. 1927-ben megkötötte az *április paktumot* Olaszországgal, amely szövetség majdnem a kisantant széteséséhez vezetett (Románia garantálta neutralitását, amennyiben Olaszország hadat üzen Jugoszláviának), amely Jugoszláviára nézve katasztrófát egyedül Franciaország intervenciója állította meg. Jugoszlávia és Magyarország két ellenséges politikai blokkba került, és ennek megfelelően változott meg a közvélemény hangulata is, azonban kicsit váratlanul Jugoszlávia nyitott Magyarország felé, amely nyitást a magyar kormány elfogadta és újra intenzív és barátságosabb lett a két ország kapcsolata. 1927-1928 olyan két év volt, ami leginkább egy sakkjátszmához hasonlított. Olaszország ügyesen tologatta bábúit és hála a Anschluss kiváltotta krízisnek és különböző egyezményeknek, nagyon közel volt

ahhoz, hogy Jugoszláviának sakkmattot adjon úgy, hogy azon ne háborodjon fel a nemzetközi közvélemény nagy mértékben. Jugoszlávia belső instabilitása, a háború kilátástalan képe, a szövetségi rendszer, amelyet Mussolini kiépített és amely elszigetelte Jugoszláviát minden szomszédjától; mind-mind azokat kezdték igazolni, akik az ország szétesését jósolták. Ilyen körülmények között dördültek el a parlamentem a lövések és ilyen körülmények között érkezett Jugoszlávia megmentőjeként II. Sándor király, aki megakadályozta a szétesést, de megsemmisítette a demokráciát.

Ami a lövöldözés idejében létező magyar-jugoszláv kapcsolatokat illeti, azt mondhatjuk, hogy a két ország inkább baráti hangulatban, de ugyanakkor bizalmatlan kapcsolatban volt. Magyarország az SZHSZ Királysággal szemben barátságos is volt, ám nem habozott gyengíteni a nemzetközi tekintélyét Jugoszláviának, amennyiben azt büntetlenül megúszhatta. Az igazság szerint ebben az időszakban a két állam a nagyhatalmi politizálásnak volt inkább az elszenvedője, mintsem a külpolitika önálló cselekvője. Ez a látszólagos jó, de ugyanakkor bizalmatlanságon alapuló viszony ebben a kiszámíthatatlannak tűnő időszakban a közvéleményt is befolyásolta, amely nem viszonyult a másik felé ellenségesen, ám meg kell jegyezni, hogy a magyar közvéleményt már ekkor uralta a revizionizmus gondolata, amely mozgalom fellángolt az *április paktum* megkötése után.

4. AZ ESEMÉNYRŐL BESZÁMOLÓ CIKKEK ELEMZÉSE ÉS BEMUTATÁSA

A munkában tehát a magyarországi *Népszavát*, *Pesti Naplót*, *Pesti Hírlapot* és *Az Estet* a romániai *Keleti Újságot* és *Brassói Lapokat*; és a csehszlovákiai *Prágai Magyar Hírlapot* tanulmányoztam.

Mik azok a dolgok, amelyekre figyelni kell, illetve magam is figyeltem a cikkek elemzésekor?

Elsősorban az események, azok kapcsán és a perspektíva esetleges változása a különböző országokban, más-más beállítottságú lapoknál. A heti- és napilapok valamilyen közönségnek akarnak megfelelni, így az általuk közölt információ igyekszik tükrözni a nép, az olvasók hangulatát, megfelelni annak érdeklődési körének, így rekonstruálhatjuk, hogy az eseményekből mik azok a mozzanatok, amelyek a közönséget a szerkesztők és szerzők szerint érdekelte így érdemes róla beszámolni.

Az okok. Keresni kell azokat a részeket, ahol az események okaira utal, vagy konkrétan azokat megnevezi a szerző, mert ez utal arra, hogy egy adott réteg, vagy társadalom miként értelmezi, értelmezheti, vagy éppen a cikk befolyásának hatására értelmezni fogja az eseményeket. Az okokhoz kapcsolódnak a következmények is, azok amelyeket azonnal lehet érezni és azok, amik a szerző szerint esetlegesen bekövetkeznek, vagy be fognak következni. A következményeknél kiemelt figyelmet kell szentelni a nemzetközi fogadtatásra (legkézenfekvőbb a bukaresti konferencia, ám London reakciói is gyakran megjelennek a cikkekben). Érdemes figyelmet szentelni Olaszország és a fasizmus kapcsolatba hozásának a történésekkel, illetve a szerb-horvát ellentétnek és a balkáni mentalitások az esettel való összefüggésére.

Személyek. Fel kell ismerni, hogy kik azok a személyek, akik a forrás szerint befolyásolják a történéseket, vagy fontos szerepet játszanak az eseményekben. Ilyenkor előnyt élvezhetnek azok a szereplők, akik ismertek az adott közönség számára. Így a cikkekben figyelni kell Sándor királyt és megítélését, szerepének és hozzáállásának leírását, megszólalásiát, de hasonlóan fontos Stjepan Radić, Anton Korošec és Svetozar Pribićević is, mivel ők már ismert nevek voltak az Osztrák-Magyar Monarchia idején is, Pribićević egykor Budapesten és Prágában is élt. Továbbá funkciójából fakadóan fontos a külügyminiszter, dr Vojislav Marinković, a gyilkos Puniša Račić, és az áldozatok Ivan Pernar, Đuro Basariček, Pavle Radić és Ivan Grandić.

A részletek és a cikkek közötti eltérések. A legfontosabb, hogy a cikkek lényegében az igazat mondják, szinte elvárhatatlan az, hogy azok minden egyes pontban igazat mondanak. A történészek számára is az kell legyen a legfontosabb, hogy az újság beszámolója a legfontosabb dolgokban ne tévedjen: Tehát gyilkosság történt, csupán Račić lőtt, szerbek támadtak horvátokra, Stjepan Radić sebesült meg és Pavle Radić halt meg, 20-án történt, a szerb szkupstinában történt, a határokat és telefonkapcsolatot lezárták illetve megszakították, a következmények. A többi már csak részlet és nem befolyásolta különösebb mértékben a közönség életét: hol sérültek meg az áldozatok, pontosan kik a szereplők (mármint ezek magánélete és korábbi tevékenységei) hogyan menekült el a tettes, hogyan kapták el, hány golyót és honnan lőtt, hogyan zajlott a vita, ami megelőzte, a kórházi kezelés, temetés, a tüntetésekről szóló részletek stb... Ezek az információk kevésbé fontosak, néha nehezebb róluk tudósítani, így gyakran tévednek is a szerzők.

4.1 Népszava

A *Népszava* egy nappal az eset után, jun. 21-én csütörtökön, hangzatos címmel kezdi beszámolóját az esetről: *“Kettős gyilkosság a jugoszláv szkupstinában”*... *“Revolverrel érveltek a radikálisok”*... *“A paraszt párt igyekszik megakadályozni a helyzet elmérgesedését.”* Majd a később egy nagyon dramatikus bevezetést ír, amit így kezd: *“»Itt vérnek kell folynia!« - kiálltották a szkupstina keddi ülésén a radikális képviselők”*. Majd hozzáfűzik, hogy a radikálisok úgy gondolják, hogy a többség uralmát, akár gyilkosság árán is biztosítani kell. Ezután a cikk írója elmondja, hogy a lövöldözés az ellenzék obstrukciója miatt kezdődött. Úgy gondolja, hogy ennek a feszültségnek, ami az ellenzék és a hatalmon levő párt között van Olaszország az oka, mert hatalmas nyomást gyakorol fasiszta politikájával a Jugoszláv döntéshozókra, akik nem egyeznek abban, hogy hogyan kellene ezt a problémát (a jugoszláv olasz rossz nemzetközi viszonyt) megoldani. Elmondja, hogy aznap a kormány azzal a szándékkal ült le, hogy aznapi döntésekkel rendezzék az olasz jugoszláv viszonyt, ám a szerző szarkasztikusan megjegyzi, hogy nincs meggyőződve, hogy a revolverlövéssek segítettek volna a helyzeten. Majd a szerző kijelenti, hogy a fasiszmus (amely szerinte *“szellemi ragály”*) az előidézője a lövöldözésnek.

Ezekután részletesebben beszámol az eseményekről. Kiemeli, hogy a radikális *“Toma Popovits”* (Toma Popović) fenyegette meg először halálosan a parasztpártiakat, amiután akkora lármá lett, hogy felfüggesztették az ülést. Csak ezután csatlakozott hozzá *“Punisa Racsics”* (Puniša Račić), aki egyetértett Popovits kijelentésével, majd elkezdtek egymást sértegetni az ellenzékiekkel. Végül *“Pernar”* (Ivan Pernar) képviselő tolvajnak nevezte Račićot, aki kérte az elnököt, hogy büntessék meg Pernárt, mert különben fegyvert ránt (amivel már előtte is fenyegetőzött). Mikor látták, hogy Račić mire készül, páran *“Obradovics”* (Obradović) miniszterrel az élen megpróbálták a fegyvert elvenni tőle, de ez megfenyegette őket is, majd 6 golyót lőtt az ellenzék közé. Lelőtte Pernart, majd a tőle a fegyvert elvenni akaró *“Baszaricseket”* (dr Đuro Basariček). Ezután a szerző szerint Račić *“magánkívül”* kezdett el lövöldözni. Lelőtte *“Grangyát”* (Ivan Grandža), aki *“Radics István”* (Stjepan Radić) elé ugrott, ezután Radics Istvánt gyomron lőtte, majd az utolsó társban levő golyóval agyonlőtte *“Pavle Radicsot”* (Pavle Radić). A képviselők azonnal a sérültekkel kezdtek el foglalkozni, így Račić az ablakon keresztül meglépett. A gyilkosság hírére a parlament előtt tömeg gyűlt össze, amit a rendőrök oszlattak szét. Radić Pavle és Basariček azonnal meghaltak, Stjepan Radić kritikus állapotban van.

Délután a szkupstina döntést hozott, hogy a temetés és a kezelés költségeit az állam állja, és az elhunytak családjának nyugdíjat fognak fizetni. A radikálisok és a kormány nem vállal felelősséget: *“a felelősség egy elvetemült lelkiismeretét terheli”*. Délután 5-ig mind a külfölddel, mind a vidéki városokkal megszakítottak minden kapcsolatot. A király estére manifesztumot ír, amit a kormánytagokkal állít össze, és itt nagy hiánynak számít *“Marinkovics”* (dr Vojislav Marinković) külügyminiszter távolléte, aki ekkor Bukarestben tárgyalt. Este fél kilenckor a kormány kijelentette, hogy nem mond le. Majd *“Korošec”* (Anton Korošec) bejelentette, hogy az országban teljes a rend és a nyugalom. A gyilkos, Puniša Račić este feladta magát. A parasztpárt Zágárból a népet nyugalomra inti, ám nem fogadja el a kormánypárt részvétnyilvánítását, mivel úgy hiszi, hogy a merénylet előre el volt tervezve.

Ezután a bukaresti konferenciáról írnak, de itt a szerző a gyilkosságnak semmilyen ráhatása nem volt a tárgyalásokra, sőt meg sem tudjuk, hogy eljutott-e a hír Bukarestbe.

Az *Népszava* cikkéről elmondható, hogy a cikk első felében szeretné a fasizmussal kapcsolatba hozni a merényletet, ám ezenkívül teljesen objektív módon közli a híreket és nem izgatja az olvasót senki ellen. A cikk szerzője helyesen látja, hogy a konfliktus közvetlen forrása Olaszország, ami a konfliktus igazi oka a jugoszláv elit ellenségeskedése és döntésképtelensége volt, ami miatt egymásra mutogatnak. Talán apró észrevétel, hogy nem közli azt, hogy a parasztpártiak még Popović fenyegetése előtt komolyan sértegették a kormánypártiakat (amiről a következő cikkek alapján az újságíróknak még Csehszlovákiában és Romániában is tudomásuk volt), így parasztpártaik kicsit ártatlanabbnak tűnnek, ami érthető, hisz Radićek közel állnak a *Népszava* által valott eszmékhez.

4.2 Pesti Hírlap

A *Pesti Hírlap* mivel napilap több számában is foglalkozik az esettel és június 21-én közli az esetet meglepően nem a címlapon, hanem az 5. oldalon, annak ellenére, hogy csak 21-én 4 oldalon át terjed az eset tárgyalása. A lapnál látszik az, amit még az előző fejezetekben írtam általánosságban róla, hogy könnyedén forgatható és lényegretörő. Hasonlóságot mutat a ma megszokott sémákhoz, amit akár a közösségi médiákban is megfigyelhetünk. Címként ez áll *„A szkupstinában vérfürdőt rendezett egy kormánypárti képviselő a horvátok között”*- majd alatta szintén telt betűkkel és címszavakkal összefoglal mindent, amit az esetről tudni kell: *„Radics Pált és Baszaricsek klpviselőt halálos lövés érte.- Radics István súlyos haslövést kapott.- Még három horvát képviselő sebesült meg.-*

Radics Istvánt megoperálták; állapota súlyos.- Sándor király kétszer látogatta meg a horvát parasztpárt vezérét.- Zágrábban tüntetések voltak.- Megrendült a Vukicsevis [Velimir Vukičević- B.D.] kormány helyzete.” A többi újsághoz képest ez a közlési mód modernak nevezhető és valóban jelezheti a tömegkultúra felé tett lépéseket, az ember első pillantásra már rengeteg információval találkozott, azonban ez nem minden.

A beszámolót a szerző június 20-ával kezdi, és nagy részletességgel tudósít a vita folyamatáról. A szerző szerint a vitát „*Radics István*” (Stjepan Radić) kezdi, aki disznóknak, állatoknak és barmoknak nevezi a radikális képviselőket, akik nem valók a parlamentbe. A vitába „*Szvetozar Pribicsevis*” (Svetozar Pribičević) is beleszáll, aki első világháborús sérelmeket említ fel azzal, hogy a radikálisok obstrukciójára emlékezteti a képviselőket. Majd „*Mestrovics*” (Ivan Meštrović) sérelmezi, hogy nem vitték be a jegyzőkönyvbe „*Toma Popovics*” (Toma Popović) és „*Racsics*” (Puniša Račić) az előző napi (jun. 19.) fenyegetéseit, miszerint „*itt még fejek fognak lehullani és addig, amíg Radics Istvánt nem verik agyon, nem lesz nyugalunk*”. Majd Meštrović figyelmeztet „*ha ez a gyilkos hangulat nem szűnik meg, az az ország halálát fogja jelenteni*”. Popović ekkor elkezdí Radićot hibáztatni és stílusát egy kocsiséhoz hasonlítja, majd nemzeti alapra helyezi át a vitát azzal, hogy szégyennek nevezi a horvát nép számára, hogy Radić a vezérük. Majd ezt mondja „*Ha így folytatják a sértegetést, garantálom, hogy fejek fognak lehullani*”. A vita és hangzavar közepette szólal fel Račić (akiről elmondja a szerző, hogy „*montenegrói származású*”), aki szolidaritást vállal Popović-tyal és elmondja, hogy ő szerb képviselőként a szerb érdekeket védi és kijelenti: „*más fegyvert is kész vagyok ragadni és azzal Szerbia érdekeiért síkra szállni*”. Erre Pribičević reagált, hogy, vigyázzon, mert ezt Londonban is hallani fogják és egész Európa tudni fogja hogy bánnak velük, horvátokkal (ez érdekes megjegyzés, mert Pribičević horvátországi szerb és nem egyszerű horvát volt). Majd Pernar megvádolta Račićot, hogy meglopta a boszniai muzulmánokat. Račić erre figyelmeztette Perić elnököt, hogy ha nem bünteti meg a képviselőket, akkor maga fogja azokat agyonlőni, majd mikor nem kapott kielégítő választ, hirtelen átsétált az ellenzékhez és lövöldözni kezdett. Először „*Grandzsa*” (Granda) képviselő sérült meg, majd Stjepan Radić, és mikor Pavle Radić Stjepanhoz fordult, őt is agyonlőtte. A képviselőkhöz orvos érkezett, aki azonnal megállapította, hogy Pavle Radić meghalt, Basariček később a kórházban halt meg, míg Stjepan Radić bár saját lábán kívánszorgott a folyosóra (!), súlyos sérülésekkel kórházba szállították. A következő oldalon említi, hogy egy bizonyos „*Jelacsics*” (bizonyára Jakov Jelašić) is megsérült. Račić pisztolyt szegezve az

elékerülőkre a miniszteri szobába sietett és az ablakon keresztül távozott, majd autóba ülve elhagyta Belgárdot.

A körülményekről elég sokat megtudunk a következő oldalakon, de szembetűnő, hogy sem Olaszországot, sem a *nettunói konvenciókat* nem hozza a szerző összefüggésbe a merénylettel, amit felírhatunk annak a számlájára, hogy a *Pesti Hírlap* ebben az időben egy Horthyval szimpatizáló lap, tehát valószínűleg azért nem történik meg a dolgok összefüggésbe hozása, mert az rossz fényt vethet Magyarország akkori olaszbarát (és revízióval kecsegtető) politikájára. Ezt leszámítva megtudjuk, hogy Vukićević az, aki közli a királlyal a híreket dél körül, és a király már egy órákor meglátogatta a sérülteket. Stjepan Radićot a lap szerint háromszor is meglátogatta egy nap, amiből az első találkozáson Radić az »*Éljen a király*« *köszöntéssel fogadta, majd közölte vele, hogy túl kell élnie, hogy befejezhesse terveit. Radićot barátja egy bizonyos „dr. Gotlieb” kezelte, aki a Zágrábi Egyetem professzora volt, mellette kezelte még egy bizonyos „Klepacs”, aki szintén az egyetem professzora. Ők ketten este érkeztek Radićhoz.*

Elmondják, hogy Ivan Pernar tüdőlővést kapott így helyzete kritikus, Grandža (akire itt „*Grandia*”-ként hivatkoznak) kezét a golyó szétroncsolta, de nincs életveszélyben, míg Radić- bár a golyó a beleit nem sérítette meg, így egy szerencsésebb sérülésről van szó- kritikus állapotban van, mivel cukorbeteg. Basaričeket és Pavle Radićot még este Zágrábba szállították és pénteken (22-én) temetik őket, a minisztertanács határozata szerint állami költségen. A tanács megszavazta a „*szolgálatuk teljesítése közben elhunytak*“ családjának állami „*segélyezését*“ is.

A lap beszámol róla, hogy Račić önként adta fel magát. Bevallása szerint önkívületi állapotban volt és nem tudott arról, hogy mit is tesz, és tagadja, hogy szökni próbált volna, csupán magánügyeit intézte el, megírt pár levelet és azonnal visszatért Belgrádba. Mindeközben Zágrábban hatalmas gyász volt, az elsőre hihetetlennek tűnő hírek hallatán. Szinte minden ház ablakába fekete lobogót lógattak ki, és többen az utcára vonultak. A tüntető tömegnek „*Predavac képviselő*“ mondott beszédet, aki tovább izgatta a tömeget azzal, hogy „*ismét horvát vér ömlött, de remélhetőleg ezuttal nem hiába*“. A tömeget a szerző tudósítói szerint az hatotta meg legjobban, hogy Radić Pavle három, Basariček hat árva hagyott hátra. A média szerint Pavle Radić utolsó szavai a „*Gondoskodjatok a feleségeimről és a gyerekeimről*“ voltak. A következmények között még felsorolják, hogy a belgárdi tőzsde azonnal megérezte a merényletet, illetve a Vukićević kormánya várhatóan le fog mondani.

Az utolsó rész „*A belgárdi véres színjáték három sztárja*” címet viseli. Ebben a szerző megnevezi a merénylet három esetleges kulcsfiguráját és utal rá, hogy ők lehetnek az okai ennek a vérengzésnek. Az első „*Markovics Lázár*” (Lazar Marković), akit a szerző tudása szerint Radić megvádolt a merénylet előtt, hogy az események előtt két nappal (tehát 18-án) népet felszólította a „*Jedinstvo*”-nevű lapban, hogy öljék meg a parasztpárt vezetőit. Tény, hogy a cikket egy bizonyos „*Ifkovics*” (bizonyára *Ivkovič*) írta, akinek a véleményére nem kell adni, és a cikk az újságírók szerint nem Marković stílusára vall. De szerző nem zárja ki, hogy mint Szerbiában igen gazdag és befolyásos ember, köze lehetett a gyilkossághoz. A másik „*sztár*” maga a „*főparaszt*” Radić, aki a szerző szerint „*zseniális de nem elég elővigyázatos agent-provokátor*”. A harmadik „*sztár*” inkább két személy, a Pribićević testvérek. Svetozar Pribićevićről igen kritikusan és ellenségesen beszél. Elmondja róla, hogy fő támogatói a horvátországi szerbek; hogy már tervezte megöletni még 1918-ban Radićot, amiről az áldozat maga is tudott; hogy kegyvesztett politikus a királynál; illetve hogy olyannyira nagyravágyó, hogy a szerb tónra pályázik; kiépített propaganda mehanizmusa van és nem retten vissza semmilyen eszköz vagy intrika bevetésétől. Testvérét, Milant azzal vádolja, hogy a magyarokat „*Rigómezőre*” (Koszovóra) telepítené, és helyükre már eddig is telepített „*dobrovólyacokat*”, illetve azok katonai tisztjei egyike, akik meggyilkolták Aleksandar Obrenovićot (1903.) és szerinte köze volt Drašković belügyminiszter meggyilkolásához is.

A *Pesti Hírlap* egy láthatóan nagyon jól tájékozott lap, amely rengeteg információval szolgál, bár nem igyekszik annyira megfejtetni a merénylet okát és azt inkább személyes konfliktusok számlájára írta fel, mintsem hogy összefüggésbe hozza az ország kül- és belpolitikai válságával. Bár érződik belőle a már említett területen a revizionista hozzáállás, törekszik az objektivitásra és nem izgat senki ellen. Az ellenséges hangnem egyedül Stjepan Radićnál érezhető, mikor a bolsevik kapcsolatairól ír, illetve kétszínű politizálásáról; valamint észlelhető a Pribićević testvérekkel szemben is. Érdekes, hogy az újság a király gyilkosságát sérelmezni látszik, és úgy fest, hogy a magyar társadalom számára az ilyesmi nem elfogadott, hiszen ez a hangnem a királygyilkossággal szemben más lapoknál is megfigyelhető (pl. *Keleti Újság*). A jól tájékozottsága és hitelessége a lapnak a fejlett tudósítási hálózatnak köszönhető, akik gyorsan, részletekbemenően és pontosan tudnak visszajelzéseket küldeni Budapestre. Nem lehet kizárni, hogy ez a hosszú cikk több szerző munkája, amit az eltérő helyesírás támaszthat alá (például Granda nevének két különböző típusú leírása a cikk elején és végén).

4.3 Pesti Napló

A *Pesti Napló* a *Pesti Hírlaphoz* hasonló címközléssel kezdi cikkét „*Vérfürdő a belgrádi szkupstinában*”, ami alatt alcímében röviden közöl mindent, amit a cikk szerint tudni érdemes „*Racic [Račić- B.D.] képviselő nyílt ülésen agyonlőtte Radics Pál [Pavle Radić- B.D.] volt minisztert és Baszaricsek [Đuro Basariček-B.D.] képviselőt s Radics István [Stjepan Radić -B.D.], Grandia [Ivan Grandić -B.D.] és Pernar [Ivan Pernar- B.D.] képviselőket életveszélyesen megsebesítette- Lezárták a jugoszláv határt és a telefonforgalmat, amely csak az esti órákban nyílt meg ismét- Lement a kormány?- A szkupstinát elnapolták*”. Ezt követően szintén a *Pesti Hírlaphoz* hasonlóan a képviselők vitájáról számol be, azonban itt már beszámol Stjepan Radić sértéséről, amely nem csak a radikális képviselőket, de a *nettunói konvenciók* következményében (amelyet a cikk még nem említ) kialakult helyzetet is minősíti: „*-Olyanok vagytok mint a barmok, akiket a vágóhídra visznek.*” Ezután ebben a napilapban nem Pribičević, hanem „*Rasics*” (Račić) az, aki ezuttal az ellenzéket figyelmezteti, hogy ez a magatartás rossz fényt vet az országra a külföldiek szemében. Majd Račić utal a horvát képviselők destruktivitására: „*A jugoszláv államnak néhány évvel ezelőtt megkezdett konszolidációját a jugoszláv nép egy részének rágalmazása és árulása megghiúsítja.*”

Ezután a szerző megpróbálja pontosan rekonstruálni a merényletet: a fent olvasható kijelentésre hatalmas zaj támadt a parlamentben, ami miatt „*Perics*” (Perić) elnök elhagyta helyét és ezzel felfüggesztette az ülést is, mire Račić a szónoki emelvényre állt és revolverét a kezében tartva felszólított mindenkit, hogy ne próbáljanak beleavatkozni a Pernarral folytatott vitájába. Račićot „*Vuicsics*” (Milorad Vuičić) igazságügyi miniszter kísérelte meg mérsékelni, de Račić már ekkor tüzelt és Pernar bal tüdejét találta el, mire az összerogyott. „*Bazaricsek*” (Đuro Basariček) próbálta lefogni Račićot, mire az lelőtte a képviselőt, majd Stjepan Radićra szegezte a pisztolyát és gyomron lőtte. Eltalálta még Grandić képviselő bal karját, aki Radićot akarta védelmezni. Amikor Pavle Radić Stjepanhoz sietett, akkor Račić utolsó golyójával őt találta el a bal tüdején közvetlen a szíve felett. A jelenlevő orvosok kezdték ellátni a sebesülteket. Basaričeket, Stjepan és Pavle Radićot „*bekötözték*” ugyan, de Basariček pár percen belül meghalt, míg Pavle „*kámforinjekciót*” kapott és azt követően halt meg. Stjepan Radićot és Pernart kivitték, Grandić saját lábán tudta a termet elhagyni. Račić feltartóztatlanul hagyta el az épületet és a szerző tudomása szerint még keresi a rendőrség.

Ez a cikk is beszámol róla, hogy a király meglátogatta a sebesülteket, majd felhívást intézett az olvasókhoz, hogy *„ne engedjék kihasználni az ország nyugtalanítására a parlamentben történt szomorú eseményt, amelyet egy ember bünténye idézett elő”*. Majd a lap belgárdi tudósítójára hivatkozva leírja, hogy Pernar állapota rosszabbodott és komplikációktól tartanak.

A következő hasáb a *„Bukaresti szó és belgrádi tett”* címet viseli, ami a kisantant éppen zajló bukaresti konferenciájára utal. A szerző Beneš beszédét tudósítja, és kritikának veti alá, ironikus megjegyzéseket téve arra, hogy Beneš a *status quo* alatt a kisantant külpolitikájában a trianoni béke fentartását érti, utalva rá, hogy nem tud fellépni egységesen például a *„Szovjet-Oroszországgal”* szemben. Majd ismét csak kellő gúnnyal jegyzi meg, hogy *„Mialatt az újságírók Bukarestben ezeket a doktori értekezéseket szorgalmasan lejegyzetelték, azalatt Belgrádban Radics kormánypárti képviselő agyonlőtte Radics Pál ellenzéki képviselőt”*-majd folytatja- *„Nem valamilyen magántermészetű nézeteltérés volt az oka ennek a büntettnak.”* Elmondja, hogy a *„nettunói egyesség”* ratifikálásáról vitáztak és talán a merényleten kívül *„egyéb is történt a szerb szkupstinában és Szerbiában.”* De mivel minden kapcsolatot megszakítottak a külfölddel, ennél többet nem tudnak, de a szerző szerint Benesnek ebből is látnia kell, hogy *„más az elmélet és más a gyakorlat. Az állandó elemen és változó elemen kívül még van valami: az élő nép”*. – tovább gúnyolva a Kisantant *„doktor urait”*, akik a szerző szerint nem értik, hogy a nép nem ért egyet az alkalmazott politikával.

„Jugoszláviát a kisantant politikájában úgy tologatják ide-oda, mint egy egységes s tetőtől talpig vasból és cementből megépített bástyát. Radics Pál halálravált arca tisztán azt bizonyítja, hogy Jugoszláviának más gondja is van, mint az állandó elem és a változó elem”

Ebben az idézett részletben a szerző nagyon jól látja, hogy milyen valódi problémával küzd a külpolitikában kívülről egységesnek és erősnek látszó Jugoszlávia, amelyet valószínűleg a közvélemény valóban erősnek láthatott ebben az időben, holott tökéletesen igazak a szerző szavai amelyek a belső instabilitásra utalnak. Ezt az idézetet egy frappáns hasonlat követi, miszerint Jugoszlávia *„nem játszhatja a tömör bástya szerepét a külpolitika sakktábláján”*. Majd kiáll Horvátország és a horvátok mellett, akik szerinte szeparatista harcot vívnak Szerbiával amióta Jugoszlávia megalakult, és a szerbek ebben a harcban még a *„balkáni eszközökben sem voltak válogatósak”*- utalva itt a balkániak

vadságáról szóló sztereotípiákra, és hozzáfűzve, hogy az események a szkupstinában az ő szavait igazolják.

Ezt követően a további következményekről tudósít, miszerint a radikális és demokrata kormány várhatóan le fog mondani. Majd a belgrádi tudósító (aki több helyen is M. M. D. monogrammal ír alá) szavait olvasva tudjuk meg, hogy az ország meglehetősen nyugodt és ennek érdekében nem kellett alkalmazni különösebb intézkedéseket, *„mert kétségtelen , hogy Racic tette egyéni akció, amelyért rajta kívül senki mást nem lehet felelősségre vonni.”* A jugoszláv lapok legtöbbször felháborodását fejezte ki. Közben Stjepan Radićhoz két zágrábi egyetemi professzor érkezett, hogy kezeljék, akik bizakodóak, hiszen a lövés csak a hashártyát sérítette meg, bár kifejtették, hogy felmerülhetnek komplikációk, mert Radić szív- és cukorbeteg. Majd közli, hogy Svetozar Pribićević a halottak és sérültek láttán *„heves sírógörcsöt kapott”*.

Időközben a lap beszámol arról is, hogy Račić Korošec belügyminiszternél jelentkezett, aki nem volt hajlandó egy gyilkost fogadni, de a rendőrök elvitték, ahol *„Petrovics vizsgálóbíró”* és a belgrádi rendőrfőnök együtt hallgatták ki.

A lap még beszámol arról, hogy Korošec engedélyt adott az újságoknak, hogy közöljék a történeteket, mindössze annyit jegyzet meg, hogy: *„Tárgyilagos és békességes tudósításokat közöljenek, mert csakis egyetlen embernek a cselekedetéről van szó...”* Közben a minisztertanács a szkupstinát bizonytalan időre elnapolta. A határzár és a kapcsolatok megszakítása a külfölddel délután 5-ig tartott. Délután még Vukićević elnök hosszas kihallgatáson vett részt a királynál, majd közölték, hogy a két halottat állami költségen temetik el, családjuk állami nyugdíjat fog kapni, illetve Stjepan Radić, *„Jellasics”* (Jakov Jelašić), Pernar és Grandić sérült képviselők orvosi kezelési költségeit szintén az állam fedezi majd. Este még egyszer összeült a miniszteri tanács, de a cikk új információkat nem közöl, azonkívül, hogy a gyászbeszédet a pénteki temetésen Svetozar Pribićević fogja tartani. Külön bekezdésben ír arról, hogy Zágrábban 10,000-es tömeg volt a *„nagygyűlésen”* (valószínűleg a tömegmegemlékezésre gondol), ahol *„Rafavecz képviselő”* tartott beszédet, aki súlyosan elítélte a gyilkosságot, de mérsékletességre kérte a tömeget. Nem is történt nagyobb incidens. Ugyanekkor a HSS-ben a képviselők úgy hiszik, bizonyítani is tudják, hogy a gyilkosság előkészített volt, ezért visszautasították a miniszterelnök részvétnyilvánítását.

Bukarestből tudósító közli, hogy a hírt *„Antics”* (Antić) követ közölte *„Marinkoviccsal”* (Marinković) még a délelőtti folyamán. Marinković csak délután közölte

Titulescu román külügyminiszterrel és a többi politikussal (pl. Beneš-sel) a hírt, akik megrendülésüket fejezték ki.

A lap még sikeresen készített egy interjút is a belgrádi gyors vonat egyetlen utasával, bizonyos D. nagykereskedővel, aki csak egy pár percre szállt le a Keleti-pályaudvaron, majd tovább állt Prágába. Elmondta, hogy sokan indultak el Belgrádból (a szerző furcsálja is, hogy a Pestre érkezéskor egyedül volt), ám legtöbbször a pályaudvaron fordult vissza a hír hallatára. Elmondta, hogy a vonatot minden állomáson megrohamozták az emberek, akik kíváncsiak voltak a történésekre, amit érdekesnek talált, hiszen az újságok még ekkor nem írtak az esetről, mégis a hír a vidékre is gyorsan eljutott. Igen jól tájékozódott ember volt, aki pontosan beszámolt a dolgokról, ami nem is csoda, mert Újvidékig Nagy Ödön magyar képviselővel utazott, aki közel volt a merényletnek (négy lépésnyire ült Radićtól), és aki a képviselő segítségére sietett. Elmondása szerint az újvidéki pályaudvaron többszáz ember rohamozta meg a képviselőt, aki elmondta, mit látott és ez felizgatta a népet.

Zágrábban nagy gyász volt, és felszólították az üzleteket, kávéházakat, hogy tartsanak zárva, a házak ablakaiba fekete zászlót kellett kitűzni. Este a tömeg megrohamozta „Arco nagyiparos” gyárát és beverték annak ablakait a cikk tanúsága szerint csupán azért, mert nem helyezte ki a gyászlobogót. A vandalizmust csak a rendőrség tudta erővel megakadályozni, az incidenben 10-en megsérültek, ebből 4 súlyosan.

4.4 Az Est

Az *Est* napilap 22-én, pénteken közli a híreket címlapján és folytattja azt a lap második oldalán. Címként nagy telt betűkkel ez szerepel „*A gyilkos szerb képviselő vallomása a merényletről.- Nyílt levelet intézett a választóihoz.- A meggyilkolt Radicsnak [Pavle Radić-B.D.] hét gyermeke volt*¹⁶.- *Radics István [Stjepan Radić- B.D.] állapota javult*”.

A cikk főleg „*Punisa Racicra*” (Puniša Račić) koncentrál és nem is foglalkozik magával a merénylettel, annak lefolyásával. Ez meglepő és ennek okát csak találgatni lehet. Lehetséges, hogy mivel egy napot késik a két rivális pesti napilaphoz, a *Pesti Napló*hoz és a *Pest Hírlap*hoz képest, akik részletesen és több oldalon keresztül tudósítanak az eseményről, a szerkesztőségénél úgy vélték, hogy a merénylet lefolyására már nem érdemes különösebb figyelmet szentelni és inkább a gyilkossal foglalkoznak. Első hírként azt közlik, hogy Račićot három órán át vallatta a vizsgálóbíró, és Račić azt vallotta, „*hogy tettének oka a végsőkéig felfokozott izgalom volt. Személyében sértették meg*

¹⁶ A *Pesti Hírlap* három gyerekről számol be

és mint montenegrói ember a sértést nem hagyhatta megtorlatlanul, mivel pedig a szkupstina elnökétől nem kapott elégtételt, maga szerezte meg magának. A gyolyót megsértőjének, Pernarnak szánta, de aztán elvesztette önuralmát és tovább lövöldözött anélkül, hogy tudta volna mit cselekszik.” Érdekes Račić montenegrói származására történő hivatkozás, ahol a többi cikkhez képest először indokolják meg, hogy miért is fontos ezt megemlíteni. Montenegró újkori és középkori történelmében igen problémát jelentett a vérbosszú szokása, amit törvényben csak a XVIII. század második felében tiltottak be, ám a szokás nem szűnt meg igazán hála a montenegrói közösségek elszigeteltségének a hegyes domborzat és az infrastruktúra hiányának következményeképpen. A cikkben elmondják, hogy Račić szegényszármazású montenegrói ember, így teljesen valószínű, hogy benne még élhetett ez a szokás és becsületének megsértése (hogy egész pontosan mit érzett sértésnek Račić, arról ez a cikk nem számol be) -amelyen kívül a szegény montenegrói embernek mása nagyon nincs (Bata D. megjegyzése) - valóban hamar a bosszúra sarkallhatta Račićot: „A parlamentben megsértették, tehát mint montenegrói szerb elégtételt vett magának a montenegrói szellem és becsület parancsai szerint”. Račić a lap szerint szerette választóit és „mindig az ő érdeküket tartotta szem előtt és értük személyes és anyagi áldozatokat is hozott”... „fájlalja, hogy ezentúl nem fog dolgozhatni hazájának és királyának javára.” A cikk idézi a radikális párt lapját, a „Samoupravát”- amelyben elhatárolódnak az esettől: „-Punisa Racic cselekedete, amely minden jóézésű embert fájdalommal és gyásszal töltött el, kárhozatos és borzalmas cselekedete volt egy minden emberiségéből kivetkőzött egyénnek, aki féltelenségben nem ismer határt, egy dúrva egyéni cselekedete, amelyre mentség nincs”. A Samouprava még leírja, hogy az ok az ellenzék személyeskedése, amely minden tárgyilagos vitát ellehetetlenít, „de ez enm lehet mentség a visszataszító cselekedtre”. Az Az Est szerint „zágrábi lapok” kiemelik, hogy nem a szerbek a horvátok ellen történt merénylete volt ez, hanem egyéni akció volt (ami nem kizárható, hiszen a mind a király, mind a belügyminiszter parancsba adta, hogy mérsékeljék a nép indulatait). A cikk elmondja azt is, hogy bár Zágrábban vannak tüntetések, azok nem változtak utcai zavargásokká.

Az Est beszámol Stjepan Radić állapotáról és a *Pesi Hírlappal* hanyathomlok ellentétes hírrel szolgál, miszerint „Pribicsevics Szvetozár” (Svetozar Pribičević) hosszú időt töltött „Radics István” mellett, majd „fehér köpönyegben” maga is segítkezett az operáció alatt. Az operáció után Pribičević azt nyilatkozta, hogy „nem képes nyilatkozni... annyi biztos, hogy a következmények nem lesznek jók”. Pavle feleségének délután mondták

el a hírt, aki a hét gyermekkel azonnal férje holtestéhez sietett, majd sírva borult rá, mikor Sándor király megérkezett, és megrendülten kezdte vigasztalni az özvegyet, aki azt mondta: „*Imádkozni fogok, hogy férjem élete az utolsó áldozat legyen és most már a szerbek megbéküljenek a horvátokkal...*” Ezentúl beszámolnak arról, hogy „Dr. Gotlieb” kezeli Stjepan Radicot, aki ebben a cikkben a zágárbi kórházi főorvosként van megjeölve.

Igen érdekes, hogy a cikk a külföldi lapok reakcióiról is beszámol; a belgárdi és zágárbi lapok mellett az angol sajtó reakciójáról is. Itt a *Times*, a *Daily Telegraph*, a *Morning Post*, a *Daily Express* és a *Daily Chronicles* újságok híreiről esik pár szó. A *Times* kicsit védelmébe veszi az ellenzéket, illetve megjegyzi, hogy lehetetlen megmondani milyen hatása lesz ennek Horvátországban. A *Daily Telegraph* szerint ez messzemenő nemzeti és nemzetközi következményekhez vezethet és a két vezér vértanúsága után a parasztpárt megerősödését jósolják. A *Morning Post* az esetet a nettunói egyezmény miatt kialakult durva vita következményeként minősíti. A *Daily Express* szerint az eset hasonlít Obrenović Sándor (Aleksandar Obrenvić) meggyilkolása körüli helyzethez. Míg a *Daily Chronicles* a HSS-t az ír nacionalista párthoz hasonlítja.

4.5 Keleti Újság

Meglepő lehet, de a romániai újság, a *Keleti Újság* az, amelyik az egyik legtöbbet foglalkozik a témával. és aki nagyon élesen bírálja a merényletet. A szalagcím jun. 22-én akárcsak a PMH-nál- mérsékelt, ám alatta már a következő sorok szerepelnek alcímként: „*A nettunoi egyezmények beterjesztése robbantotta ki a pártszenvédélyeket- Sulyos politikai következményei lesznek a példátlan eseménynek*”.

A cikk szerzője leírja, hogy „*Marinkovics*” (dr Vojislav Marinković) külügyminiszter két nappal a merénylet előtt váratlanul terjesztette be a parlament elé a nettunói egyezményeket, ami felháborította az ellenzéket és felszólították a kormányt a lemondásra. Itt is kiemelik, hogy „*Radics István*” (Stjepan Radić) „*barmoknak*” nevezte a vita során a radikális képviselőket és ők ekkor azzal fenyegetőztek, hogy „*ezt nem fogják megúszni vér nélkül*”. Ekkor rekesztik be az ülést, amikor is 23 képviselő indítványozza, hogy vizsgálják ki Radics István elmeállapotát. Erre az ellenzék tiltakozni kezdett a halállal való fenyegetőzés miatt. Másnap reggel Radics István ismét barmoknak nevezte a radikálisokat, amire ismét nagy láрма kerekedett és „*Perics*” (Ninko Perić) a szkupstina elnöke felfüggesztette az ülést, és ekkor „*Radics*” (Puniša Račić) fegyvert rántott. „*Radics Pávelt*” (Pavle Radić) lőtte le először, akihez a képviselők odarohantak, de hiába, Radics azonnal meghalt. Majd leírja, hogy „*Paszarics*” (dr Đuro Basariček) képviselő is azonnal elhunyt,

míg „Pertner” (valószínűleg Ivan Pernar), „Granja” (valószínűleg Ivan Grandža) és „Radics István” súlyosan megsebesültek. A szerző szerint Račićot sikerült lefegyverezni is letartóztatni. Azonban azt is leírja, hogy a képviselők azonnal egymásnak estek, ám a zavargás hamar abba maradt. A szerző azt írja, hogy „leírhatatlan az izgalom” Zágrábban és Belgárdban, és hogy a politikai körök úgy vélik, hogy komoly következményei lesznek az ügynek.

Ezután egy másik parlamenti ülést idéz, hogy szemléltesse, milyen hangnemben beszélnek egymással a képviselők és hogy ez nem egyedi eset volt. Majd elmondja, hogy a képviselők észre sem vették, hogy Stjepan Radić megsebesült és eszméletlenül fekszik a padok között, de mikor felfedezték, akkor a horvát képviselők lövöldözni kezdtek.

Ezután kifejti és elítéli, hogy a parlamentben ilyen dolgok megtörténnek, de ugyanakkor nincs meglepve, hiszen „odaát” gyakran a nyers erő jelenti az érveket. Majd megemlíti, hogy épp most „ünnepezték” a király gyilkosságát is, ami 25 éve az Obrenovićok helyére a Karađorđevićokat tette a trónra. Majd azt mondja, hogy olyan a helyzet Jugoszláviában, hogy a képviselő mintha nem is „*a parlament folyosóin, hanem csatátér felé vonulna*”. Majd elmondja, hogy „Pasityot [Nikola Pašić- B.D.], *hazája Bismarkját*”, fiatal korában kétszer ítélték halálra. Majd csodálkozik azon az állapoton, hogy hogy lehet az, hogy Stjepan Radić is például egy nap börtöntöltelék, másnap miniszter, aztán ismét börtöntöltelék.¹⁷ Majd azt mondja, hogy bár Jugoszlávia kezdi rohamosan felvenni a nyugati civilizáció karaktereit, jogérzéke nem fejlődik emiatt az „*átörökített romantikus szenvedély miatt, amely úgy látszik a Balkán népeinek megváltoztathatatlanul sajátja*”.¹⁸ Majd kifejezi meglepettségét, hogy bár a verekedés, inzultálás napirenden van a parlamentben és „8-10 éve” nem tudnak rendes kormányt alapítani és csak a demokrácia látszatát tartják fenn, azért a fényes nappal történő gyilkosság példátlan. Majd leírja, hogy Pavle Radić meghalt, míg Stjepan Radić, Basariček és Pernar súlyosan megsérültek.

¹⁷ Érdemes megemlíteni, hogy Nikola Pašićot politikai okokból börtönözték be és felkelések szításáért és szervezéséért ítélték halálra. 1883-ban a timoki felkelés szervezéséért lett halálra ítélve (mostanra történelmi tény, hogy magát a felkelést nem ő robbantotta ki), ám ő maga Bulgáirában élt száműzetésben egészen Milan Obrenović abdikációjáig (1889.), amikor is amnesztiát kapott. A hatalomközelébe visszakérülő király és fia, az új király, Aleksandar 1897-ben egy politikai témájú cikkért záratta börtönbe. 1899-ben engedték szabadon, ám még ebben az évben újra halálra ítélték a Milan király ellen elkövetett (sikertelen) ivánnapi merényletben való részvételéért. A vádak hamisak voltak, és annak érdekében, hogy ne végezzék ki Pašićot még az Osztrák-Magyar Monarchia és Oroszország is nyomást gyakorolt a szerb kormányra és a királyra. Végül a büntetést 5 év börtönre enyhítették, azonban a radikális politikust hamar szabadlábra helyezték.

¹⁸ Ezt egyébként Branko Petranović »homo balkanicusnak« nevezi és az eset kapcsán könyvében említi (Petranović, 1981, *Istorija Jugoslavije 1918-1988*)

A szerző közli, hogy a merényletnek csak látszólagos oka a *nettunoi egyezmény* ratifikálása, valójában a radikálisok sosem tűrték a parasztpártiakat. Leírja, hogy régóta vannak diáktüntetések is Jugoszláviában, aminek az oka, hogy Olaszországgal rossz a viszonya Jugoszláviának, és mivel háborúzni nem bír, nem tudnak megegyezni ennek a „kényszerbarátságnak” a módjával. A másik ok, hogy a kormánypárt nem akar együttműködni és a kormányzásba bevonni a hatalmas parasztpártot. A parasztpártiak sérelmei, hogy a radikálisok korruptak, megvesztegethető, és az ország morális tekintélyét mélyen aláaknázzák. A szerző egyetért és helyesli a parasztpárt korrupció elleni harcát. Bevallja, hogy ő Romániából nem tudja azonban azt megmondani, hogy Radićék nem lennének-e ugyanolyan korruptak. Elmondja, hogy a jugoszláv sajtó szerint Radićnak vannak kommunista kapcsolatai, hogy kapcsolatban van a bolgár bolsevikokkal, hogy tárgyal Horthyval és hogy maguk is hogy ő is halott a köreikben jelentkező korrupcióról. Majd leszögezi, hogy csak azt tudja biztosan, hogy Radićék egy elnyomott tartományt védenek és hogy egy paraszt demokráciáért küzdenek, egy olyan nagy és homogén tömeg képviselőjében, amelyet Belgrádban ignorálnak.

Végül kérdéseket tesz fel: Lesz-e forradalom Horvátországban? Kormánybukás? Polgárháború? Mi lesz a *nettunói egyezménnyel*? És ugyanakkor elmondja, hogy nem biztos, hogy negatív vége lesz a dolgoknak és pont ez a szörnyű eset vezet majd oda, hogy beismerjék a jugoszláv képviselők, hogy az erőszak nem vezet sehova és a végén megbékélnek.

A következő cikkben a bukaresti konferenciáról közli, hogy a gyilkosság híre eljutott a konferenciára, ám nem tudni, hogy ez milyen hatással volt a képviselőkre, hiszen a konferencia kapcsán biztosat nem lehet mondani.

A *Keleti Újság* cikke amellet, hogy sokat foglalkozik az eseménnyel, sok hibát is tartalmaz. Azonban a cikk egyes nagy tévedései ellenére lényegében igazat mond és megegyezik a többi cikk tartalmával. Ez a cikk már csöppet sem objektív, és tele van szubjektív véleményekkel. Egyértelműen a szerzőnek nagyon negatív képe van a jugoszláv parlamentarizmusról, de ez önmagában még nem kell azt jelentse, hogy szerb- vagy jugoszlávellenes. Ezt alátámasztja, hogy többször is reményét fejezi ki a helyzet javulása érdekében és nyíltan nem kiállt és nem is izgat a jugoszlávok ellen, vagy épp az SHS Királyság szétesésért. Bár egyértelmű a színpátiája a horvátok és a parasztpárt iránt, törekszik mindkét oldal szempontját figyelembe venni és teljesen reális és aktuális kérdéseket vet fel.

Érdekes, hogy az, amit a *Népszava* szerzőjénél kifogásolni lehet, hogy nem beszél a konfliktus közvetlen és közvetett okairól, a *Keleti Újság* szerzőjének cikkében megtalálható és a szerző véleménye hasonlít Branko Petranović történész későbbi értelmezéséhez- ami persze nem jelenti azt és a szerző sem állítja, hogy az igaz interpretációt vallja.¹⁹ - de bionyságot ad a szerző jó képességeiről, hogy a rendelkezésére álló információk segítségével relatív rövid idő elteltével is egy helytálló interpretációval tud szolgálni. Mindenesetre ez az heti lap a személynevek rossz és téves közlése mellett (aminek az oka a szokatlan kiejtés lehet, esetleg telefonon diktálhatták le neki a neveket és akkor érthette őket rosszul, vagy lehetséges, hogy az informátora hibázott) a szerző felkészültségét és a jugoszláv ügyekben való tájékozottságát bizonyítja.

4.6 Brassói Lapok

A *Brassói Lapok* heti lap 22-én számolnak be az eseményekről rendkívül szűkszavúan, mindössze pár mondatban. Ez annak tudható be, amit már a lapról tudunk az előző fejezetből, hogy inkább egy bulvár mintsem politikai lap, illetve Brassó távol esik az eseményektől. A tudósítás nem is Belgrádból, hanem Bukarestből érkezik, amelyből szinte semmit nem tudunk meg. A lap még a gyilkos személyazonosságával sincs tisztában, hiszen azt írják, hogy azt csak most állapítják meg (holott Puniša Račić még 20-án feladta magát), aztán kicsit ellentmondásosan leírják, hogy a hatóságok elfogdták (ami szintén kicsit pontatlan). Emelett azt írják, hogy „*Radics Pál*” (Pavle Radić) halálosan sebesült meg, míg „*Radics István*” (Stjepan Radić) könnyebben, mellettük pedig még 3 képviselő sérült meg (tehát nem tudósítanak Basariček haláláról).

A Brassói lapok sem nem taglalja a merénylet okát, annak körülményeit sem, csak mint egy rövid hírként közli az esetet a 8. oldalon. Lehetséges, hogy a lap olvasóit ez a téma nem érdekli, hiszen Jugoszlávia messze fekszik Brassótól, de a szűkszavúság oka lehet a tájékozatlanság és a kapcsolatok és tudósítók hiánya is.

4.7 Prágai Magyar Hírlap

A Prágai Magyar Hírlap (PMH) szintén jun. 21-én már jóval mérsékeltebb címmel kezdi beszámolóját, ahol a szalagcím alatt, ami objektívan közli a történeteket, a következő

¹⁹ Példaként az Újvidéki Egyetem BTK professzora dr Goran Vasin rendszeresen kritizálja előadásain Petranović értelmezését és a szintén az Újvidéki Egyetemen tanító dr Slobodna Bjelica is többször elavultnak nevezte Petranović Jugoszlávia történelméről írt könyvét, annak ellenére, hogy hivatalos tankönyvként továbbra is használják a hallgatók a vizsgák felkészítésére. Dr Bjelica és dr Vasin inkább fogadják el dr Milorad Ekmečić értelmezéseit.

olvasható: *“Jugoszláviával megszakadt a telefonkapcsolat- A Radics obstrukció borzalmas intermezzoja-“* De ezután nagy tömören közlik, hogy a nagy lármá miatt az ülést felfüggesztették, *“majd ebben a pillanatban Punisa Racics [Puniša Račić- B.D.]”* lövöldözni kezdett és annak ellenére, hogy megpróbálták elvenni tőle a fegyvert, agyon lőtte *“Radics Pált”* (Pavle Radićot). Ezután leírják, hogy Rádić ki is volt: hol született, mikor és hol lett először képviselő, hangsúlyozva a csehországi kapcsolatait, hogy Prágában járt egyetemre, és Csehországban közéleti szereplő volt, a felesége is egy cseh nő. Azt is leírják, hogy még *„Radics István”* (Stjepan Radić) börtönben volt, ő vezette a parasztpártot.

Leírja, hogy a radikálisok és a parasztpártaik nagyon régóta viaskodnak és az ellentétek nagyon mélyek közöttük, de ezuttal a vita a *nettunói szerződés* ratifikálása körül kerekedett, amit az ellenzék obstruált. Stjepan Radić volt szerintük a legnagyobb ellensége ennek a szerződésnek és úgy fogalmaznak, hogy *“nem múlt el ülés, hogy Radics valami nagy bortányt ne rögtönzött volna”*. Kedden, egy nappal a merénylet előtt *„barmoknak”* nevezte a radikálisokat. A szerző szerint ezután fenyegette meg halálosan *“Popovics Thoma”* (Toma Popović) Radićot, ami után nagy vita kerekedett, és a kormánypárt képviselői írásban kérték, hogy Radić elmeállapotát vizsgáltsák ki, amit követett az ellenzék javaslata, hogy zárják ki a fenyegetőző képviselőket és a szerző úgy véli ezek a merénylet előzményei.

A végén közli, hogy 14:30-tól megszakadt a telefonkapcsolat Jugoszlávia és Csehszlovákia között. A következő oldalon beszámol a Kisantant bukaresti konferenciájáról, ahol elmondja, hogy a Kisantant tagjai kifejezik egységüket. Közöl egy rövid interjút Beneš-sel, de nem tud arról, hogy a nemzetközi kapcsolatokra volt-e bármilyen hatással az aznapi merénylet.

A cikk objektívan és tömören közli az eseményeket, nem izgat senkit, nem ítél el senkit. A merényletet nem hozzá kapcsolatba sem Olaszországgal, sem a fasiszta hatalmak külpolitikai nyomásával, azontúl, hogy említi a *nettunói szerződést*, mintha az csak egy közvetett dolog lenne, amiről épp vitáznak. A cikk szalagcíméből látható, hogy a szerző, tehát valószínűleg az olvasó számára is sokkal fontosabb volt a Csehszlovákiát érintő következmények közlése, tehát a telefonkapcsolat megszűnése, és szinte másodlagos dologként jelenik meg az, hogy miért is szakad meg ez a kapcsolat. Egyedül annyiban téved, hogy nem tud arról, hogy *“Basaricsek dr.”* (Đuro Basariček) is meghalt a merényletben: úgy ír róla, hogy csak komolyan megsérült. Illetve felírnám hibának azt is,

hogy egy kicsit nehezen érthető, hogy pontosan mi történt kedden (19-én) és szerdán (20-án).

4.8 Konklúziók

Röviden megfogalmazható talán egy pár megállapítás.

Az első, hogy az elolvasott magyarországi sajtók sokkal minősegebb és értékeesebb forrásként szolgálnak mint a csehszlovákiaiak és romániaiak, aminek az oka az, hogy a külhoni sajtók 1920. után kell újrászerveződjenek, míg a magyarországiak folytatják eddigi munkájukat, illetve mivel Magyarország aktívabb és hevesebb külpolitikát folytat egy külpolitikai válásg következtében, talán a magyar közönség is jobban érdeklődik a külföldi hírek iránt.

A lapok általában a horvátokkal szimpatizálnak, ám döntően nem köteleződnek el mellettük és törekszenek az objektivitásra, mindkét fél szemszögének megvizsgálására. Nem szerbellenesek, inkább a radikálisokkal nincsenek megelégedve. Nincs bennük uszítás senki ellen, sokkal inkább megbotránkozódás jelentkezik a parlamentben történetek miatt, ahol kifejeződik, hogy a magyar parlamentarizmust fejlettebbnek és civilizáltabbnak érzik.

A balkáni emberekről számos sztereotípiát megfogalmaznak, ami utal a balkániak lemaradottságára és vadságára, esetenként civilizálatlanságára, de soha nem feltételezik, hogy ezektől a rossz tulajdonságoktól nem tudnak a balkániak szabadulni.

A világháborút megelőzően az európai politikát a legitimizmus jellemezte 150 éven keresztül. Ez lehet az oka, hogy a lapok többsége elítéli és újra felhossa az Obrenović dinasztia trónfosztását és a király (Aleksandar Obrenović) megölését, amely esemény független az 1928-as történésektől, ám a magyar újságírók számára évtizedekkel később is szégyentelen cselekedet, amit fel kell újra hozni.

5. FELHASZNÁLT IRODALOM

- A határon túli magyar sajtó Trianontól a XX. század végéig. Fejezetek a magyar sajtószabadság történetéből*, szerk. Apró István és Paál Vince, Budapest (Médiatudományi Intézet), 2014
- Bata Dórián, *Ante Trumbić*, Novi Sad, 2020
- Berend T. Iván, *Válságos évtizedek. A 20. század első fele közép és kelet-európai történetének interpretációja*, Budapest (Magvető Könyvkiadó), 1987
- Diplomáciai és nemzetközi jogi lexikon*, szerk. Hajdu Gyula, Budapest (Akadémia Kiadó), 1976
- Gerő András, *Hit illúziókkal*, Budapest (Habsburg Történeti Intézet, Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért közalapítvány), 2019
- Györe Zoltán, *Istroijska Habsburška monarhija 1526-1918. godine*, Novi Sad, 2014
- Horvat, Josip, *Politička povijest Hrvatske, II*, Zagreb (August Cesarec), 1989
<http://library.foi.hr/knjige/knjiga1.aspx?B=1&C=X01302&fl=t>
- Horvat, Rudolf, *Hrvatska na mučilištu*, Zagreb (Školska knjiga), 1992.
- Kissinger, Henry, *Diplomácia*, Budapest (Panem Kft.), 2008
- Krizman, Bogdan, *Hrvatska u prvom svetskom ratu. Hrvatsko-srpski politički odnosi*, Zagreb (Globus), 1989
- Magyar sajtószabadság és -szabályozás 1914–1989. Előadások a magyar sajtószabadság történetéhez (Budapest, 2012. november 15.)*, szerk. Paál Vince, Budapest (Médiatudományi Intézet), 2013
- Petranović, Branko, *Istorija Jugoslavije 1918-1988. Prva Knjiga. Kraljevina Jugoslavije 1914-1941*, Beograd (Nolit), 1981
- Taylor, A. J. P., *The Habsburg Monarchy 1809-1918. A history of the Austrian Empire and Austria-Hungary*, London (Hamish Hamilton), 1948
- Vinaver, Vuk, *Jugoslavija i Mađarska 1918-1933*, Beograd (Institut za savremenu istoriju), 1971
- Ђорђевић, Димитрије, *Историја модерне Србије 1800-1918*, Београд (Завод за уджбенике), 2017
- Екмечић, Милорад, *Стварање Југославије: 1790-1918*, Београд (Просвета), 1989
- Крстић, Василије Ђ., *Знаменити Срби о Хрватима, Нови Сад (Прометеј)*, 1999
- Микавица, Дејан, *Српска политика у Хрватској 1538-1918*, Нови Сад (Завод за културу Војводине), 2017
- Микавица, Дејан; Лемајић, Ненад; Васин, Горан; Нинковић, *Историја Срба у Црној Гори 1496-1918*, Нови Сад (Прометеј), 2013
- Микавица, Дејан; Лемајић, Ненад; Васин, Горан; Нинковић, Ненеад, *Срби у Хабзбуршкој монархији 1526-1918. 2. том. Од Благовештенског сабора до слома Аустроугарске 1861-1918*, Нови Сад (Прометеј, РТВ), 2016
- Микавица, Дејан; Лемајић, Ненад; Васин, Горан; Нинковић, *Срби у Хабзбуршкој монархији 1526-1918. 1. том. Од Мохачке битке до Благовештенског сабора 1526-1861*, Нови Сад (Прометеј, РТВ), 2016
- Стојан Новаковић, *Васкрс државе српске, политичко-историјска студија о првом српском устанку 1804-1813*, Београд (Укронија), 2021

5.1 Felhasznált internetes források és irodalmak

Encyclopedia 1914-1918-online.net, Samuel Foster, *Trumbić, Ante*
https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/trumbic_ante (10.I.2021.)

Hrvatska enciklopedija, *Trumbić, Ante*
<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=62544> (10.I.2021.)
http://yuhistorija.com/serbian/jug_prva_txt01c2.html

5.2 Az elemzett történelmi források

Népszava, 139.szám, 1928. jun. 21. -271-es oldal
<https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/Nepszava/>
Pesti Hírlap, 139.szám, 1928. jun. 21. -531-534-es oldal
<https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/PestiHirlap/>
Pesti Napló, 139.szám. 1928. jun. 21.- 513-515-ös oldal
<https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/PestiNaplo/>
Az Est, 140.szám, 1928. jun. 22. -235-236-os oldal
<https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/AzEst/>
Keleti Újság, 138.szám, 1928. jun. 22. -209-210-es oldal
<https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/KeletiUjsag/>
Brassói Lapok, 142. szám, 1928. jun. 22. -192-es oldal
<https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/BrassoiLapok/>
Prágai Magyar Hírlap, 141. szám, 1928. jun. 21. -217-es oldal
https://library.hungaricana.hu/hu/collection/helyi_lapok_somorja_pragaimagyarhirlap/

Megjegyzés: az oldal számok azt az oldalt jelzik, amelyik az internetes adatbázisban megtalálható az 1928. júniusa fülek alatt.